

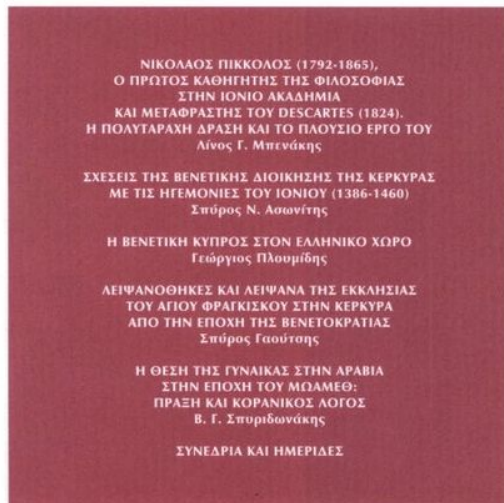
"Περί Ιστορίας"

Τόμ. 2 (1999)

ΙΟΝΙΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

περί Ιστορίας

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΒΟΗΘΗΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ
ΤΕΥΧΟΣ 2 * ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1999 * ΕΚΔΟΣΕΙΣ *Απόστραφος* ΚΕΡΚΥΡΑ

**Νικόλαος Πίκκολος (1792-1865), ο πρώτος
καθηγητής της φιλοσοφίας στην Ιόνιο Ακαδημία
και μεταφραστής του Descartes(1824) Η
πολυτάραχη δράση και το έργο του**

Λίνος Γ. Μπενάκης

doi: [10.12681/p.i.24735](https://doi.org/10.12681/p.i.24735)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μπενάκης Λ. Γ. (2020). Νικόλαος Πίκκολος (1792-1865), ο πρώτος καθηγητής της φιλοσοφίας στην Ιόνιο Ακαδημία και μεταφραστής του Descartes(1824) Η πολυτάραχη δράση και το έργο του. *"Περί Ιστορίας"*, 2, 5–24.
<https://doi.org/10.12681/p.i.24735>

**ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΙΚΚΟΛΟΣ (1792-1865),
Ο ΠΡΩΤΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΣΤΗΝ ΙΟΝΙΟ ΑΚΑΔΗΜΙΑ
ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ ΤΟΥ DESCARTES (1824).
Η ΠΟΛΥΤΑΡΑΧΗ ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΛΟΥΣΙΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ**

Λίνος Γ. Μπενάκης

(Διάλεξη στην «Εταιρεία Κερκυραϊκών Σπουδών», Κέρκυρα 8.2.1994)

Προλογικά του προέδρου της Έταιρείας Πρωτοπρεσβυτέρου Ἀθανασίου Τσίτσα:

Πανοσιολογιώτατε. Κυρίες καί Κύριοι. Γιά τόν Νικόλαο Πίκκολο, Καθηγητή τῆς Φιλοσοφίας στήν Ἴονιο Ἀκαδημία ἀπόψε ὁ λόγος ἀπό ἕναν εἰδικό, εἰδικότατο ἐπιστήμονα, τόν κ. Λίνο Μπενάκη. Τό θέμα ἔχει ἰδιαίτερη σπουδαιότητα καί μεγάλο ἐνδιαφέρον, τόσο γιατί ἀναφέρεται σέ μία προσωπικότητα ἐξαιρετικῆς ἀξίας ὅσο καί γιατί συνδέεται μέ τό πνευματικό ἐκεῖνο Ἴδρυμα, πού ἀποτέλεσε τό καύχημα τῆς Κέρκυρας καί τῶν Κερκυραίων τῆς ἐποχῆς του καί τῶν ἐποχῶν πού ἀκολουθήσαν.

Ὁ ὁμιλητής μας εἶναι πολύ γνωστός στήν Κέρκυρα, καί γιατί γεννήθηκε καί ἀνατράφηκε ἐδῶ ὁ ἴδιος, καί ἐξαιτίας τῆς φήμης τῶν μελετῶν καί τῶν συγγραφῶν του στόν τομέα τῆς Φιλοσοφίας, ἀλλά καί γιά τήν προσφορά του στό Ἴονιο Πανεπιστήμιο, τό ὁποῖο ἐμεῖς θέλουμε νά θεωροῦμε διάδοχο Ἴδρυμα τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας καί τοῦ ὁποῖου Πανεπιστημίου ὑπῆρξε μέχρι προχθές Ἀντιπρόεδρος. Εἶναι γνωστός ὅμως ὁ κ. Μπενάκης ἰδιαίτερα στήν Ἐταιρεία μας, τῆς ὁποίας ἐτίμησε τό βῆμα καί κατά τήν περυσινή περίοδο μέ τήν σπουδαία ὁμιλία του γιά ἕναν ἄλλο μεγάλο λόγιο, συνδεδεμένο καί ἐκεῖνον μέ τήν Κέρκυρα, τόν Μητροπολίτη Φιλαδελφείας καί σημαντικό φιλόσοφο Γεράσιμο Βλάχο, πού διακρίθηκε ἰδιαίτερα γιά τήν συμβολή του στίς Ἀριστοτελικές σπουδές στήν Μεταβυζαντινή περίοδο.

Ἐμεῖς εὐχαριστοῦμε τόν κ. Λίνο Μπενάκη, γιατί ἀποδέχθηκε τήν πρόσκλησή μας μέ τήν χαρακτηριστική του εὐγένεια καί προθυμία, καί τόν παρακαλοῦμε νά λάβει τό λόγο.

Σεβαστέ καί ἀγαπητέ κ. Πρόεδρε, πᾶτερ Ἀθανάσιε. Σας εὐχαριστῶ πολύ γιά τά εὐστοχα προλογικά σας λόγια σέ σχέση μέ τό θέμα μου καί ἐπιθυμῶ εἰλικρινά νά ἱκανοποιήσω τό δικαιολογημένο ἐνδιαφέρον τῶν μελῶν τῆς Ἐταιρείας καί τοῦ ἄλλου ἀγαπητοῦ ἀκροατηρίου.

Πανοσιολογιώτατε, Κυρίες καί Κύριοι, ἐπέλεξα τό ἀποψινό θέμα μέ τό ἴδιο πνεῦμα, μέ τό ὁποῖο εἶχα μιλήσει πρό μηνῶν στήν «Ἀναγνωστική Ἐταιρεία» γιά ἕναν ἄλλο σημαντικό Καθηγητή τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, τόν Μαθηματικό Ἀνδρέα Μαυρομάτη, τονίζοντας ὅτι στίς περιπτώσεις αὐτῶν τῶν σοφῶν διδασκάλων τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας ἔχουμε πρῶτα-πρῶτα

τό παράδειγμα του homo universalis, του «πανεπιστήμονος», που καλλιεργεί την καθολική επιστημονική παιδεία και ανταποκρίνεται σ' αυτό που τό σωστό Πανεπιστήμιο θέλει νά δώσει στους σπουδαστές του, την universitas, δηλαδή μία παιδεία γενική, ολοκληρωμένη, και πέρα από την στενή επιστημονική τους ειδίκευση. Και σ'ας θυμίζω ότι στην περίπτωση του δυστυχώς πολύ πρόωρα θανόντος, του Μαθηματικού, υπογραμμίζω, Ἀνδρέα Μαυρομάτη γνωρίσαμε και ένα δεινό φιλόλογο καθώς και έναν ἔγκριτο γνώστη της Ὁρθόδοξης Θεολογίας, που μαζί με τόν φιλόσοφο Πέτρο Βράιλα Ἀρμένη μετέφρασε από τά γαλλικά ένα σημαντικό τρίτομο θεολογικό ἔργο, και τέλος ένα πολιτικό ἄνδρα, που ἡ παρουσία του στην πολιτική ζωή του τόπου του τότε εἶχε ιδιαίτερη βαρύτητα. Προσπάθησα νά μεταδώσω αυτό τό πνεῦμα, που ἀκριβῶς μᾶς χρειάζεται και σήμερα και που μᾶς λείπει δυστυχῶς σέ μεγάλη ἔκταση.

Στήν περίπτωση του Νικολάου Πίκκολου ἔχουμε ἐπίσης ένα σημαντικό σοφό, ὁ ὁποῖος –νέος κι αυτός– ἦταν στήν Κέρκυρα γιά λίγο, ἀλλά ἄφησε ἔντονη τή σφραγίδα του, ὅπως θα ἀκούσετε, και ὁ ὁποῖος ἐξελίχθηκε πραγματικά στά ἐπόμενα χρόνια, κατά τά ὅποια ἔδρασε στό Παρίσι κυρίως, σέ ένα σημαντικό παράγοντα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Θά τολμούσα νά πῶ, ἐπειδή ἔζησε στή σκιά του Κοραῆ, ὅτι ἂν δέν ἦταν ὁ Κοραῆς θά μπορούσε νά εἶναι ἐκεῖνος στή θέση του. Σ' αυτό τό ἐπίπεδο κινήθηκε τό πνεῦμα του, τό ἔργο του και ἡ δράση του γιά τόν φωτισμό του γένους, γιά τήν ἑλληνική παιδεία.

Και τά δύο αὐτά πρόσωπα θά ἦταν πολύ λιγότερο σήμερα γνωστά – και δυστυχῶς παραμένουν πολύ λίγο γνωστά σέ σχέση μέ ἄλλα ὀνόματα, που ἔδρασαν στήν Κέρκυρα ἢ στίς ἄλλες ἐστίες παιδείας– ἂν δέν συνέβαινε νά διασωθοῦν στήν πολύτιμη Βιβλιοθήκη τῆς «Ἀναγνωστικῆς Ἐταιρίας Κερκύρας» ἀπό ένα ἀντίτυπο τῶν βιβλίων τους, σπανιότατων σήμερα και πολυτιμότεων. Στήν περίπτωση του Ἀνδρέα Μαυρομάτη¹ εἶχα ἐντοπίσει πρό ἐτῶν μία σπουδαία φιλολογική μελέτη του 1848, που ἀφορᾶ τά σχόλια του Πλουτάρχου στόν Πλατωνικό «Τίμαιο», πύ συγκεκριμένα τό ἔργο του Πλουτάρχου «Περί τῆς ἐν Τιμαίῳ ψυχογονίας». Τό δημοσίευμα αὐτό του Μαυρομάτη δέν ὑπάρχει σήμερα οὔτε στήν πλουσιώτατη σέ δημοσιεύματα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς «Γεννάδειο Βιβλιοθήκη» τῶν Ἀθηνῶν, γι' αὐτό και μίλησα γιά σπάνιο εὑρημα στήν «Ἀναγνωστική Ἐταιρία».

Ἀκριβῶς τό ἴδιο συμβαίνει και μέ τόν Νικόλαο Πίκκολο, ὁ ὁποῖος μετέφρασε και τύπωσε στήν Κέρκυρα τό 1824, τήν πρώτη οὐσιαστικά χρόνια τῆς λειτουργίας τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, μία πάρα πολύ σημαντική επιστημονικά μετάφραση του κορυφαίου ἔργου τῆς Νεώτερης Φιλοσοφίας, του «Λόγου περί τῆς μεθόδου» του Ντεκάρτ. Και αὐτοῦ του ἔργου ἔχουμε πάλι ένα μόνο ἀντίτυπο στήν «Ἀναγνωστική Ἐταιρία» και δέν ἔχουμε καν στήν «Γεννάδειο». Ἐνα ἄλλο ἀντίτυπο ἔχουμε μόνο στήν «Ἐθνική Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος». Ἀλλά και ὁ Legrand στήν περίφημη

Bibliographie Ionienne, τόμος 1 (Παρίσι 1910) σημειώνει «πολύ σπάνιο» (très rare) και μνημονεύει ένα αντίτυπο στην «Βιβλιοθήκη της Σχολής Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν» στό Παρίσι. Τό γεγονός εἶναι πραγματικά περίεργο, γιατί τό βιβλίό ὡς διδακτικό βοήθημα πρέπει νά τυπώθηκε σέ μεγάλο γιά τήν ἐποχή ἀριθμό ἀντιτύπων. Μόνο οἱ Συνδρομητές, πού καταχωροῦνται στό τέλος τῆς ἐκδοσης ἐγγράφονται γιά περισσότερα ἀπό 300 ἀντίτυπα. Ποῦ πῆγαν λοιπόν τά ἀντίτυπα, τά ὅποια τυπώθηκαν στήν Κέρκυρα σέ κάποιες ἑκατοντάδες τουλάχιστον ἀντιτύπων; Ἄλλά τά βιβλία «ἔχουν τήν μοίρα τους» (habent fata libelli sua, ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι). Κάποια γενική ἐκτίμηση μόνο μποροῦμε νά κάνουμε καί γι' αὐτό τό βιβλίό, πού ὡς διδακτικό ἀκριβῶς κατά κύριο λόγο βοήθημα ἦταν στά χέρια τῶν σπουδαστῶν τῆς Ἀκαδημίας κυρίως, σκορπισμένων ἀργότερα παντοῦ τῆς ἐλληνικῆς γῆς.

Ἐνα λοιπόν μόνο ἀντίτυπο τῆς μετάφρασης τοῦ Ντεκάρτ ἀπό τόν Πίτκολλο ἔχουμε στήν Κέρκυρα, ὅσο μπορῶ νά γνωρίζω ὡς τώρα, καί μάλιστα κι αὐτό ἐλλιπές κατά τίς πρῶτες ἀὐθεντικές σελίδες. Εὐτυχῶς ὅμως, χάρις στήν φιλοτιμία κάποιου παλαιοῦ βιβλιοθηκάρου ἢ ἄπλου μέλους τῆς «Ἀναγνωστικῆς Ἐταιρίας», οἱ τέσσερις σελίδες πού λείπουν συμπληρώθηκαν μέ τό χέρι ἀπό κάποιο ἄλλο ἀντίτυπο. Τόν εὐγνωμονοῦμε γι' αὐτή του τήν πράξη. Ἄν δέν εἶχε κάνει τόν κόπο τῆς ἀντιγραφῆς, μέ ὠραία, λεπτή πέννα καί στρογγυλά καθαρά γράμματα, λίγο μεγαλύτερα ὅπου προφανῶς ὑπῆρχαν ἔντονοι χαρακτῆρες (ἡμίμαυρα), θά μᾶς ἔλλειπαν οὐσιαστικά στοιχεῖα τῆς ἐκδοσης, ὁ Πρόλογος καί ἄλλα. Μήν ἐντυπωσιασθεῖτε ἀπό τό φωτοτυπημένο ἀντίτυπο πού ἔχω ἐδῶ νά σᾶς δείξω, μέ δύο σελίδες σέ κάθε φύλλο γιά πρακτικούς λόγους. Τό ἀὐθεντικό σχῆμα εἶναι τό 8ο μικρό, ὅπως ὅλων σχεδόν τῶν κερκυραϊκῶν βιβλίων τῆς ἐποχῆς, ὠραία τυπωμένων στήν Τυπογραφία τῆς Κυβερνήσεως (*Ἐν Κερκύρα, Ἐκ τῆς Τυπογραφίας τῆς Διοικήσεως, 1824*) καί μέ τό γνωστό σῆμα, ἕνα νέο ἐρωτιδέα, πού παίζει ἄρπα. Ὁ ἀκριβῆς τίτλος: *Ρενάτου Καρτεσιῶ Λόγος περί μεθόδου, τοῦ ὀδηγεῖν καλῶς τόν νοῦν καί ζητεῖν τήν ἀλήθειαν εἰς τὰς ἐπιστήμας. Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μεταφρασθεῖς ὑπό Ν. Πίτκόλλου, διδασκάλου τῆς Φιλοσοφίας εἰς τήν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν.*

Ἄς δοῦμε ὅμως τό θέμα μας πιό συστηματικά. Ποιός ἦταν καί πῶς ἤλθε στήν Κέρκυρα ὁ Νικόλαος Πίτκολλος ἀπό τήν μακρινή πατρίδα του, γιατί ξέρουμε ὅτι γεννήθηκε τό 1792 ἀπό Θεσσαλούς γονεῖς στό Τύρνοβο ἢ (Μεγάλο Τίρνοβο τῆς σημερινῆς Βουλγαρίας, καί ὄχι στόν Θεσσαλικό Τύρναβο). Θά σᾶς δώσω στήν ἀρχή ἕνα πολύ σχηματικό διάγραμμα τῆς ζωῆς του καί θά τονίσω κάποιες χαρακτηριστικές φάσεις τῆς, μῖς πραγματικά πολυτάραχης ζωῆς, ὅπως δηλώνω καί στόν τίτλο τῆς ὀμιλίας μου. Ὁ Πίτκολλος σπούδασε στό Βουκουρέστι, πού ἦταν τότε τό μεγάλο κέντρο ἐλληνικῆς παιδείας στήν Μολδοβλαχία καί εὐρύτερα, μέ διδάσκαλο τόν φημισμένο Κωνσταντῖνο Βαρδαλάχο. Σ' ἐκεῖνον καί στό σπουδαῖο περι-

βάλλον όφείλει τήν μεγάλη έλληνομάθειά του και ιδιαίτερα τήν έπιμελημένη γλώσσα, πού χρησιμοποιεί στα κείμενά του (συγγραφές, αλληλογραφία, «ύπηρεσιακά» κείμενα). Στο Βουκουρέστι έμεινε λίγα χρόνια ακόμη ως διδάσκαλος τής Γαλλικής, πράγμα πού σημαίνει ότι ή Γαλλική ήταν ή δεύτερη γλώσσα του, γι' αυτό και πριν από τά ταξίδια του στην επαναστατημένη Ελλάδα και στην Ιταλία πραγματοποίησε ανώτερες σπουδές στο Παρίσι, όπου και τελικά έγκαταστάθηκε και τελείωσε τήν ζωή του τό 1865.

Στήν πρώτη περίοδο τών σπουδών του στην Γαλλία ό Πίκκολος μετέφρασε σέ κατάλληλη για θεατρική διαδασκαλία μορφή τόν «Φιλοκτήτη» τού Σοφοκλέους, κι αυτό για νά παιχθεί από ελληνικό έρασιτεχνικό θίασο τό 1818 στην Όδησσο! Πρόκειται για μία από τίς πιό πρώιμες αναβιώσεις τής αρχαίας τραγωδίας στο πνεύμα τού «ξεσηκωμού» τού άπανταχού Έλληνισμού για τά ελληνικά γράμματα και τήν ελληνική παιδεία και τής προετοιμασίας τής έθνεγερσίας. Και ήταν τόση ή έπιτυχία τού «Φιλοκτήτη», πού και ό «Λόγιος Έρμης», ή ελληνική περιοδική έκδοση τής Βιέννης, άφιέρωσε πολλούς επαίνους για τήν προσφορά τών νέων τής Όδησσο. Έτσι μαθαίνουμε και τό ότι στην παράσταση συνέπραξε και ένας Ρώσος, «γνωρίζων άριστα τήν Έλληνικήν», αλλά και ότι δημιουργήθηκε θέμα για τό αν ή μετάφραση τού Πίκκολου έγινε από τά αρχαία Έλληνικά ή από κάποια γαλλική μετάφραση. Στο τελευταίο αυτό ό Πίκκολος άντέδρασε άμέσως και κάπως θυμωμένα, εξηγώντας ότι σέ Γάλλο συγγραφέα όφείλει στοιχεία τής θεατρικής μεταφοράς, ενώ τό κείμενο τού «Φιλοκτήτη» τό μετέφρασε από τό πρωτότυπο. Και αυτό επαληθεύεται βέβαια από τήν σύγκριση τών κειμένων. Θά επανέλθω στο θέμα.

Τό 1821 μέ τήν κήρυξη τής Έπαναστάσεως ό Νικόλαος Πίκκολος έρχεται στην Ελλάδα από τό Παρίσι μέσω Μασσαλίας, Μάλτας, Μάνης και Ύδρας για νά προσφέρει τίς ύπηρεσίες του στον άγώνα. Και γίνεται μάλιστα άμέσως «Πολίτης τής Ύδρας», όπως λίγοι άλλοι όμογενείς μέ ύψηλή παιδεία και έπιρροή. Η πρώτη άποστολή του ήταν στην έδρα τής Προσωρινής Κυβερνήσεως, κάπου στην Πελοπόννησο, γιατί τό κύριο ενδιαφέρον του ήταν ή οργάνωση τού κράτους, ή συγκρότηση και ή πειθαρχία ένός οργανωμένου κράτους και οί θεσμοί του. Αυτό φαίνεται καθαρά στα γραπτά του, στα όποια έπίμονα πραγματεύεται τίς άρχές, στίς όποιες πρέπει νά βασισθεί ένα έλεύθερο κράτος.

Τό τραγικό είναι ότι οί έντονες, όπως φαίνεται, φιλοδοξίες του, μπορεί και τών συνεργατών του, τόν οδήγησαν γρήγορα σέ ρήξη μέ τήν ήγεςία τής Έπανάστασης. Άφορμή ή άντιπροσώπευση τής επαναστατημένης Ελλάδας σέ σύνοδο ήγεμόνων στην Ιταλία και ή αξίωση τών όπλαρχηγών νά συνοδεύσει απλώς, ως γλωσσομαθής, έναν εκπρόσωπο τών αγωνιζομένων Έλλήνων. Ό Πίκκολος έγκατέλειψε τήν Ύδρα και κατέφυγε στο Άργοστόλι, όπου επεδίωξε νά εργασθεί ως οικοδιδάσκαλος ή και δημόσιος διδάσκαλος.

Μας χωρίζουν από τό 1792, τό έτος τής γέννησής του, 28 χρόνια. Ό Πίκκολο είναι ένας ώριμος άνδρας καί έπιστήμων. Καί έφυγε από τήν καρδιά του άγώνα πικραμένος, γιατί ματαιώθηκε ή έπίσημη άποστολή που ήθελε νά αναλάβει για λογαριασμό του έπαναστατημένου γένους, αλλά γράφει πάντα μέ μεγάλη άφοσίωση για τόν άπελευθερωτικό άγώνα. Είναι χαρακτηριστικό ότι φεύγοντας από τήν Ύδρα θέλησε νά επιστρέψει τό τιμητικό δίπλωμα, αλλά οί γενναιόφρονες Ύδραϊοι του έδήλωσαν, ότι αυτό είναι ένα «τεκμήριον τής φιλογενείας σας καί ύπάρχουσι πάντοτε καί άμεταθέτως νομίζομεν τά έν αυτόν έπαριθμούμενα αίτια...». Καί τό κράτησε. Είναι πολύ χαρακτηριστικό όμως τό γεγονός ότι πρίν φύγει ζήτησε από τόν Πόρο (13.10.1822) νά άπαλειφθει από τό κείμενο ό όρος «προνόμιον», διότι, όπως γράφει, «εις τό πολιτικόν σύστημά μας οί Έλληνες είναι όλοι ισόνομοι».

Εκεί στό Άργοστόλι ήταν λοιπόν που τόν συνάντησε ό Γκίλφορντ σ' ένα ταξίδι του τό 1823. Είχε καλές συστάσεις, ίσως τόν είχε γνωρίσει στό Παρίσι 1-2 χρόνια ωρίτερα σέ κάποια διέλευσή του από εκεί, τόν γνώρισε τώρα προσωπικά καί δέν δίστασε καθόλου νά του προτείνει νά έλθει στην Κέρκυρα νά διδάξει τό μάθημα τής Φιλοσοφίας στη νεοσύστατη Ίόνιο Άκαδημία. Ό ίδιος ό Γκίλφορντ γράφει, ότι είχε τήν εξαιρετική τύχη νά βρει στην Κεφαλληνία τόν Νικόλαο Πίκκολο, που ήταν ένας από τούς πολυμαθέστερους Έλληνες του αιώνα καί τήν περίοδο εκείνη χωρίς άνειλημμένες ύποχρεώσεις... («Ma ho avuto la grandissima buona fortuna di trovare il Signore Niccolo Piccolo, di Tornavo, disimpegnato in Argostoli. Egli è certamente uno dei piu eruditi Greci del secolo ed egli ha rivolto la sua attenzione particolarmente alla Filosofia...», Άρχείο Ίονίου Γερουσίας – Guilford, Εκπαιδευτικά, Φακ. 1, άριθμ. 21, 31.3.1823).

Ό Πίκκολος δέχθηκε μέ ίκανοποίηση τήν πρόσκληση καί έγινε έτσι ό πρώτος Καθηγητής τής Φιλοσοφίας, «τής Ρητορικής καί τής Φιλοσοφίας», όπως ήταν ή έπίσημη όνομασία, στην Ίόνιο Άκαδημία. Σώζεται μάλιστα –καί τό έντόπισα αυτό σήμερα μόλις στην «Άναγνωστική Έταιρία»– ένα Σημείωμα για τήν άμοιβή του, είναι ή έγκριση τής Γερουσίας (7 Ίουλίου 1823) για 150 τάλληρα. Δέν μπορώ νά ύπολογίσω πρόχειρα τί άντιπροσωπευε τό ποσό αυτό τότε, θά πρέπει πάντως νά ήταν μία πολύ καλή άποζημίωση. Σέ άλλη κατάσταση τών έτήσιων άποδοχών τών καθηγητών τό 1823 καί 1824 αναφέρεται ως λαβών 666 colonnati. Οί γραπτές μαρτυρίες λένε ότι «στis 2 μ.μ. τέσσερις μέρες τήν έβδομάδα παρέδιδε μαθήματα Μεταφυσικής σέ μία τάξη δεκαέξη μαθητών».

Γιά να καλύψουμε τό θέμα: ζωή καί δράση του Νικολάου Πίκκολου στην Κέρκυρα, φθάνει νά επανέλθουμε στην μετάφρασή του του κορυφαίου έργου τής νεώτερης Φιλοσοφίας, του «Λόγου περί τής μεθόδου» του Καρτεσιου. Είναι τό άψευδέστερο τεκμήριο του ζήλου του νά μυήσει στην Φιλοσοφία καί νά ώφελήσει ουσιαστικά τούς μαθητές του στην Άκαδη-

μία. Βέβαια είναι δικαιολογημένο να διερωτηθούμε, πώς πρόλαβε μέσα σε ένα μόνο χρόνο να μεταφράσει τό κυρίως κείμενο του μεγάλου Γάλλου φιλοσόφου, τόν βίο του Καρτεσίου, σε 44 σελίδες, από ένα έγκυρο Γαλλικό Λεξικό, κεφάλαια από ένα άλλο σημαντικό σύγγραμμα για τήν Λογική, τήν περίφημη «Λογική του Port-Royal» (*Περί διττής μεθόδου, ήτοι αναλύσεως και συνθέσεως. Εκ τής Λογικής ή Τέχνης του νοεῖν τῶν Arnaud και Nicole [1662]*) και να γράψει και δικές του (25) έρμηνευτικές προσθήκες, πού τυπώθηκαν ταχύτατα όλα μαζί στην Κέρκυρα τό 1824, (σύνολο σελίδων 145). Είναι πολύ πιθανό να είχε αρχίσει τήν έργασία του στό Άργοστόλι, γεγονός όμως είναι ότι στην Κέρκυρα παρουσίασε τό έργο ολοκληρωμένο, έδω τό τύπωσε και βέβαια τό δίδαξε.

Τό βιβλίο αφιερώνεται στόν Κεφαλληνία ιατρό Ιωάννη Ἀσάνη: Ἀγαθῇ τύχη. Ἰωάννη Ἀσάνη, Κεφαλληνίη ιατρῷ ἐλλογίμῳ, πολίτῃ καλῷ κάγαθῷ, φίλῳ ἐν συμφοραῖς καί εὐπραγίαις πιστῷ, τήν βίβλον τήνδε εὐγνωμονῶν ἀνέθηκεν ὁ Μεταφραστής. Πρόκειται για τόν γνωστό γιατρό του Ἀργοστολίου, πού τόν εἶχε πρῶτος ὑποδεχθεῖ καί προστατεύσει ἀποτελεσματικά. Ἡ έκφραση βέβαια «ἐν συμφοραῖς καί εὐπραγίαις» πρέπει νά εἶναι ὑπαγορευμένη ἀπό τήν σχετικά πρόσφατη πικρία του για τά ὅσα συνέβησαν στην Ὑδρα.

Νά ἐπισημάνω ἐδῶ ὅτι κατά τήν –τόσο χρήσιμη για μᾶς σήμερα– συνήθεια τῆς ἐποχῆς δημοσιεύεται στό τέλος τοῦ βιβλίου «Κατάλογος τῶν Συνδρομητῶν» μέ 313 ὀνόματα ἐκείνων, πού εἶχαν προεγγραφεῖ για τήν ἀγορά ἑνός ἢ περισσοτέρων ἀντιτύπων. Μερικές χαρακτηριστικές λεπτομέρειες: ἀπό τήν Κέρκυρα 54 Συνδρομητές για 121 ἀντίτυπα (τά περισσότερα ὁ «Ἐξοχώτατος Λόρδ Μέγας Ἀρμοστής Φρεδερίκος Ἄδαμ» 6, ἢ «Εὐγενεστάτη Λέδη (sic) Ἄδαμ 5², ὁ «Ἐκλαμπρότατος Ἀρχων τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας Κόμης Γυίλφορδ» 10, ὁ «Ἐφορος τῆς Ἀκαδημίας Δρ. Ἰω. Καραντηνός» 5, ὁ «Δρ. τῆς Θεολογίας Κύρ. Θεόκλητος Φαρμακίδης» 5, ὁ «Δρ. τῆς Φιλολογίας Κύρ. Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος» 5, ὁ «Ἰατρός Δρ. τῆς Βοτανικῆς Κύρ. Στυλιανός Σπαθῆς» 10, ὁ «Ἐξοχώτατος Στρατηγός Πάτρικ Ρόσς» 4, ὁ «Revd. G. Winnok, chaplain to the forces» 5, κ.ἄ), ἀπό τήν Ζάκυνθο 137 (οἱ περισσότεροι!, 10 ἀντίτυπα ὁ Πανιερώτατος Μητροπολίτης Ζακύνθου Γαβριήλ), τήν Κεφαλληνία 27 (μόνον!, 5 ὁ «Resident Lt. Colonel C.J. Napier), τήν Ἰθάκη 56, τά Κύθηρα 20 καί τό Μεσολόγγι 19 (4 ἀντίτυπα «ὁ Κύρ. Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος).

«Μόττο» τοῦ έργου, στό ἐσώφυλλο ὁ «ἀφορισμός» τοῦ Descartes, στην ἀρχή τοῦ «Λόγου»: «Δέν φθάνει νά ἔχη τις νοῦν καλόν, ἀλλά τό κύριον εἶναι νά τόν μεταχειρίζεται καλά». Ἀκοῦστε ὅμως τίς πρῶτες παραγράφους τοῦ Προοιμίου τοῦ Μεταφραστή μας, για νά ἐκτιμήσετε τό παιδαγωγικό καί ἐκπαιδευτικό ἦθος του τήν ἐποχή ἐκείνη τῶν ἀπαρχῶν τῆς Πανεπιστημιακῆς παιδείας στόν ἀγωνιζόμενο ἀκόμη για τήν ἐλευθερία του Ἑλληνισμός: «Εἰς τόν βίον τοῦ συγγραφέως (ἐνν. τοῦ Descartes) θέλει ἰδεῖ ὁ ἀναγνώστης δύο ἀπό τάς αἰτίας, αἱ ὁποῖαι μέ παρεκίνησαν νά μεταφρά-

σω τόν παρόντα Λόγον. Πρώτον, ὡς καλλίστην προπαρασκευήν εἰς τήν σπουδήν τῆς φιλοσοφίας, καί δεύτερον ὡς περιέχοντα τοὺς ὀρθότερους κανόνους τοῦ φιλοσοφεῖν ἢ ζητεῖν τήν ἀλήθειαν. Μέ ταῦτα τά προτερήματα, διά τά ὁποῖα τό σύγγραμμα τοῦτο τοῦ Πατρός τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας (ὡς τόν ὀνομάζει ὁ ἔνδοξος Dugald Stewart) νομίζεται κλασικόν..., κανέν βιβλίον ἴσως δέν εἶναι ἐπιτηδειότερον νά ἐρεθίσῃ τήν περιέργειαν καί φιλομάθειαν ἢ νά διεγείρῃ τήν ἐνέργειαν τοῦ λόγου καί τῆς σκέψεως. Ὁ Συγγραφεύς ἐν ᾧ παραστένει σύνοψιν ὄλων τῶν ὑποκειμένων τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, τά ἐκθέτει μέ τρόπον ἑλκυστικόν, καί μέ τό θέλητρον τῆς ἡδονῆς βοηθεῖ ἀκόμη τήν προσοχήν τοῦ ἀναγινώσκοντος».

Προσέξτε ὅμως καί τήν παράγραφο πού ἀκολουθεῖ: « Ἴσως τό προτέρημα τοῦτο φανῇ ἐλάττωμα εἰς ἐκείνους, ὅσοι πρώτην ἀρετήν τῶν διδασκτικῶν βιβλίων νομίζουν τήν ξηρότητα, ἴσως μὴ εὐρίσκοντες εἰς αὐτό ὀρισμούς καί ὑφορισμούς, διαιρέσεις καί ὑποδιαίρεσεις, προτάσεις καί συμπεράσματα, σχόλια καί παρασχόλια, μάλιστα δέ ἀσυνήθεις καί τρομακτικὰς λέξεις .... Ἡ ἀληθὴς μέθοδος τῆς διδασκαλίας συνίσταται εἰς τήν τάξιν, τήν συνάρτησιν καί σαφήνειαν τῶν ἰδεῶν, καί ὄχι εἰς ἐπιτηδευμένα σχήματα....». Καί λίγο παρακάτω: « Ἡ ἱστορία τῶν μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν εἶναι ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Κατά τοῦτον τόν λόγον τό ἀνά χειρας σύγγραμμα εἶναι τμήμα φιλοσόφου ἱστορίας πολύτιμον, ἐπειδή περιγράφει καί τήν κατάστασιν, εἰς τήν ὁποίαν εὗρηκεν ὁ Καρτέσιος τὰς ἐπιστήμας, καί τήν γενομένην δι' αὐτοῦ ἀνόρθωσιν. Ἐπομένως ὀρίζει τήν ἐποχήν, εἰς τήν ὁποίαν διελύθη τό σκοτός τῆς Σχολαστικῆς καί ἀνέλαμψε τό φῶς τῆς ὑγιοῦς φιλοσοφίας ...».

Καί σέ ἄλλο σημεῖο τῶν ἐξαιρετικά πλούσιων Προλεγομένων, πλούσιων σέ κρίσεις, στοιχεῖα ἀπό τῆ ζωῆ τοῦ φιλοσόφου καί κυρίως τίς ἀντιδράσεις στήν Γαλλία, διαβάζουμε ἀκόμη: «Διά νά μὴ βαρύνω τόν ἀναγνώστην μέ πλῆθος μαρτυριῶν, ἀρκοῦμαι νά φέρω ἐδῶ μίαν μόνην, πρό ἐνός ἔτους γραφθεῖσαν ἀπό συντετόν καί πεπαιδευμένον Γάλλον. Ὁ περὶ Μεθόδου Λόγος εἶναι ἔν ἀπό τ' ἀριστουργήματα τοῦ ἀνθρωπίνου νοός... Κανείς δέν θέλει ποτέ προτείνει φρονιμωτέρας συμβουλὰς εἰς τοὺς ζητοῦντας τήν ἀλήθειαν, οὐδέ φανῇ ἰκανώτερος νά ἐμπνέῃ λογισμούς ὀρθοῦς καί ὑψηλά φρονήματα. Τότε θέλω πιστεῦσαι ὅτι σπουδάζεται μεταξύ ἡμῶν ἡ φιλοσοφία, ὅταν ἰδῶ τόν Λόγον ἐκείνον ἀνά χειρας ὄλων τῶν νέων, ὅσοι φοιτῶσιν εἰς τὰς ἡμετέρας Ἀκαδημίας». Προσέξτε ὅμως καί τήν κατακλείδα: «Πρός τοῦτοις τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τά συγγραμμάτα ἔχουσι κάποιον ἐξαιρετόν χάρισμα, τό ὁποῖον τά φυλάττει διά παντός ἀξιοσπούδαστα... Τῶν τοιούτων ἀνδρῶν καί τά σφάλματα ἀκόμη εἶναι ὠφέλιμα, διότι εἶναι σφάλματα μεγαλονοίας καί δεικνύουν ἐναργῶς τὰ ὄρια τῆς δυνάμεως καί τῆς ἀδυναμίας ἡμῶν... Παρόμοια σφάλματα ἀπαντῶνται καί εἰς τόν παρόντα Λόγον, τά περισσότερα ὅμως ἐξ αὐτῶν ἀναφέρονται εἰς τήν Φυσικὴν καί τήν Φυσιολογίαν. Ἐν γένει, περιττόν ἔστοχάσθην ν' αὐξήσω τόν ὄγκον τοῦ βιβλίου μέ ἀναιρέσεις, διότι οἱ μὲν

ειδήμονες τὰ διακρίνουσιν ἀφ' ἐαυτῶν, οἱ δὲ μαθητεύοντες (διὰ τοὺς ὁποίους ἐξαιρέτως ἔγεινεν ἡ μετάφρασις) ὀδηγοῦνται νὰ τὰ γνωρίσουν ἀπὸ τοὺς διδασκάλους των. Οἱ ἄλλοι δὲν ἔχουν κάμμίαν βλάβην νὰ φοβηθοῦν... Ἐν Κερκύρα, 5 Νοεμβρίου 1824».

Ἡ κρίση αὐτὴ τοῦ Πίτκολλου εἶναι ἀσφαλέστατα πολὺ σημαντικὴ. Καὶ ἦταν βέβαια ὁ Ἑλληνας διδάσκαλος τῆς Φιλοσοφίας καλὰ ἐνημερωμένος γιὰ τίς προόδους τῆς ἐπιστήμης στὶς εὐρωπαϊκὲς χώρες στὴν Μετανευτώνειο ἐποχὴ, ἀφοῦ ἔχει ζήσει στὸ Παρίσι καὶ ἔχουμε ἀποδείξεις τῆς μεγάλης γλωσσομάθειάς του. Γι' αὐτὸ καὶ ἔχει τὴν παρρησία νὰ μιλάει γιὰ ἀρχές πού ἔχουν μόνιμη ἀξία καὶ γιὰ γνώσεις πού ἔχουν ξεπεραστεῖ ἀπὸ νεώτερες ἐπιστημονικὲς κατακτήσεις. Μόνιμη ἀξία γιὰ τὸν Πίτκολλο ἔχει ἡ ἀρχὴ τῆς ὀρθῆς μεθόδου: «*ἀρχὴ καὶ ψυχὴ τῆς ὀρθῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ὀρθὴ μέθοδος*». Καὶ πραγματικὰ τὸ πρόβλημα τῆς μεθόδου ἔχει βασικὴ θέση στὸ διδακτικὸ ἔργο του. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἐπέλεξε νὰ διδάξει ἐξ ἀρχῆς Καρτέσιο καὶ ἀνέλαβε τὸ σπουδαῖο ὅσο καὶ δύσκολο καθήκον νὰ μεταφράσει –σὲ μιὰ ἐποχὴ μάλιστα μὲ ἀδιαμόρφωτη ἀκόμη σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφικὴ ὀρολογία– τὸ κορυφαῖο ἔργο τῆς νεώτερης Φιλοσοφίας τὸν «*Λόγο περὶ τῆς μεθόδου*». Γιὰ τὴν σημασία τῆς μάλιστα σπεύδει νὰ ἐπικαλεσθεῖ τὴν μαρτυρία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας: «*Τόσον πληροφορημένοι ἦσαν οἱ Ἕλληνες περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης, ὥστε εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτῶν τὸ Μέθοδος εἶχε καταστήσει συνώνυμον μὲ τὸ Ἐπιστήμη. Ἴδε Ἀριστοτέλους Ἠθικά Νικομάχεια Α, α'*». (Στὸ θέμα θὰ ἐπανέλθω λίγο παρακάτω).

Στὴν Κέρκυρα λοιπὸν τὸ 1824, τόσο πρῶτα, ἀκούγεται ὁ φωτισμένος λόγος τοῦ πρώτου Καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας στὴν Ἴονιο Ἀκαδημία, τοῦ Νικολάου Πίτκολλου, πού ἦλθε ἀπὸ τὴν μακρυνὴ Ἀνατολικὴ Ρωμυλία νὰ διδάξει Descartes στοὺς νεαροὺς ζηλωτὲς τῆς ἀνώτερης παιδείας στὸ πρῶτο, πρότυπο πραγματικὰ, ἀνώτατο πνευματικὸ Ἴδρυμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ..., ἀλλὰ δυστυχῶς μόλις ἐπρόλαβε νὰ κυκλοφορήσει τὸ βιβλίον καὶ ὁ Πίτκολλος ἐγκατέλειψε τὴν Κέρκυρα! Δίδαξε λοιπὸν μιὰ μόνον ἐκπαιδευτικὴ χρονιά καὶ τὸ 1826 ζήτησε καὶ ἐπῆρε –ἐκπαιδευτικὴ θὰ λέγαμε σήμερα– ἄδεια γιὰ νὰ πάει στὴν Ἰταλία, ὅπου ἤθελε νὰ ὀλοκληρώσει τίς Ἰατρικὲς σπουδές του. Πραγματικὰ αὐτὸς φαίνεται ὅτι ἦταν ἐξ ἀρχῆς ὁ τελικὸς στόχος του, ἡ Ἰατρικὴ. Στὴν Κέρκυρα ὅμως ὁ Πίτκολλος δὲν ξαναγύρισε ποτέ.

Καὶ μιὰ χαρακτηριστικὴ λεπτομέρεια. Στὴν Ἰταλία ὁ Νικόλαος Πίτκολλος ἐνεγράφη καὶ ἐφοίτησε ὡς «*Διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας*», γιατί ὅπως ἀποδεικνύεται, ἡ Ἀκαδημία στὴν Κέρκυρα, καίτοι μόλις ἀρχίζει τὸ ἔργο της, εἶχε τὸ δικαίωμα ὡς Ἀνώτατο Ἐκπαιδευτικὸ Ἴδρυμα, ἀγνωρισμένο προφανῶς μὲ ἐνέργειες τοῦ Λόρδου Γκίλφορντ ἀπὸ Ἀγγλικά Πανεπιστήμια, νὰ ἀπονέμει ἀκαδημαϊκοὺς τίτλους. Ἔτσι γνωρίζουμε, ὅτι στὴν πρώτη μάλιστα ἀπὸ τὴν ἐναρξὴ τῶν μαθημάτων πανηγυρικὴ συνεδρίαση ἡ Ἴονιος Ἀκαδημία ἀπένευσε τὸν τίτλο τοῦ διδάκτορος

στους τρεις πρώτους Καθηγητές της, πού δέν είχαν τόν τίτλο αυτό από ξένα Πανεπιστήμια.

Ἄς δοῦμε ὁμως πῶς ἐκτιμᾷ καί πῶς παρουσιάζει τόν Πίτκολλο ὁ ἴδιος ὁ Γκίλφορντ. Στήν Ἐκθεσή του πρὸς τήν Κυβέρνηση τῆς Ἰονίου Πολιτείας μέ χρονολογία 31 Μαρτίου 1823, στήν ὁποία ἀναφέρθηκα ἤδη, γράφει: « Ἐνῶ εὐρισκόμην ἐν μεγάλῃ ἀδημονίᾳ διὰ τόν διορισμόν Μεταφυσικοῦ, ἔσχον τήν μεγίστην εὐτυχίαν νά εὕρω τόν Κύριον Ν. Πίτκολλον ἐκ Τορνάβου (di Tornavo)... Οὗτος ἔστρεψε τήν προσοχήν αὐτοῦ ἰδίᾳ εἰς τήν Φιλοσοφίαν, παραδεχθεὶς τὰς ἀρχάς τῆς Σκωτικῆς σχολῆς. Ὅθεν μετὰ θάρρους συνιστῶ αὐτόν εἰς τήν κυβέρνησιν καί θεωρῶ τόν ἑαυτόν μου εὐτυχή, διότι δύναμαι νά προσθέσω ὅτι οὗτος εἶναι ἔτοιμος νά ἀρχίσει τὰς παραδόσεις του κατὰ τόν προσεχῆ Νοέμβριον».

Ἐνα χρόνο ἀργότερα ἔχουμε μιὰ ἀκόμα σημαντικὴ μαρτυρία τοῦ Γκίλφορντ σέ ἐπιστολή του πρὸς τόν Maitlant: « Ὁ κ. Νικόλαος Πίτκολλος ἐξεπαιδεύθη κυρίως ἐν Παρισίοις. Μετὰ ταῦτα ἔμεινε ἐπὶ ἓνα χρόνον ἐν Κεφαλληνίᾳ, ὅπου ἐγὼ εὗρον αὐτόν κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος. Οὗτος διδάσκει Μεταφυσικὴν ἀκολουθῶν τὸ Σύστημα τοῦ Reid καί τοῦ Stuart (sic) καί δέν ἀποδέχεται τὰς ἐπικινδύνους ἀρχάς τῆς Γερμανικῆς σχολῆς (!). Ἦκουσα σχεδόν ὅλας τὰς παραδόσεις του, εὗρον δέ αὐτὰς σαφεῖς, εἰς γλῶσσαν γλαφυράν καί καθ' ὄλοκληρίαν ἀπηλλαγμένας τῶν ἐπικινδύνων ἐκείνων ἀρχῶν, αἵτινες δυστυχῶς εὐκόλως δύνανται νά εἰσχωροῦν εἰς ἐπιστήμην τόσον ἀναγκασίαν ὅσον καί λεπτήν» (Ἀρχεῖο Guilford στήν Ἀναγνωστικὴ Ἐταιρία Κερκύρας, Φ. V 3).

Ἄς παρατηρήσουμε ὅτι ὁ Γκίλφορντ ἐπιμένει, μέ τήν ἀγγλικὴ παιδεία του δικαιολογημένα, στή μνεῖα τοῦ Στιούαρτ (Stewart) καί τῆς Σκωτικῆς σχολῆς, τῶν ὁποίων ὁπαδὸ θεωρεῖ τόν Πίτκολλο³. Θά θυμηθεῖτε ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Πίτκολλος στό Προοίμιο τῆς Μετάφρασῆς του ἐπικαλεῖται τόν «ἐνδοξον Dugald Stewart», πού ἀποκάλεσε τόν Descartes «Πατέρα τῆς ἀληθοῦς Φιλοσοφίας». (Μαζί μέ τόν Thomas Reid εἶναι πραγματικά ὁ Stewart ἐκπρόσωπος τῆς Σκωτικῆς σχολῆς, ἡ ὁποία δέχθηκε ἰδιαίτερα τήν ἐπίδραση τῆς διδασκαλίας τοῦ Descartes).

Στό σημεῖο αὐτὸ ἔχω τήν ἱκανοποίηση νά σᾶς μεταφέρω μιὰ ἄγνωστη μαρτυρία ξένων περιηγητῶν (*Tableau de la Grèce en 1825 ou Recit des Voyages de M. J. Emerson et du Cte Pecchio*, traduit de l' Anglais par Jean Cohen, Paris 1826) πού ἀναφέρονται μέ μεγάλη συντομία στήν διέλευσή τους ἀπὸ τήν Κέρκυρα τὸ 1825, μνημονεύοντας σχεδόν ἀποκλειστικά τήν λειτουργία καί ταχεῖα ἀνάπτυξη τοῦ νεοσύστατου «Πανεπιστημίου», «πού ἐνθαρρύνει ἰδιαίτερα τήν καλλιέργεια τῶν γραμμάτων καί τήν παραγωγή βιβλίων στήν ἑλληνικὴ γλῶσσα». Καί ἐπὶ λέξει: « Ὅταν ἐπήγαμε νά συναντήσουμε τόν κ. Πίτκολλο, καθηγητὴ τῆς Ρητορικῆς καί τῆς Ἠθικῆς Φιλοσοφίας, τόν εὐρήκαμε ἀπασχολημένο μέ τήν μετάφραση γιὰ τοὺς μαθητὲς του ἐνός δοκιμίου τοῦ Δρος Brown⁴. Μόλις λίγες ἡμέρες

ένωρίτερα είχε κυκλοφορήσει ή Μετάφρασή του σέ Νέα Έλληνική Γλώσσα του έργου του Decartes «Recherche de la Vérité».

Ό Πίκκολος έζησε καί σπούδασε στήν Bologna καί στήν Pisa ώς τό 1829. Δέν άφοσιώθηκε όμως άποκλειστικά στήν Ίατρική. Τό 1829 έχουμε δημοσιευμένη στήν Πίζα μία προαγγελία του γιά έγγραφή συνδρομητών στό έργο του «Φιλομούσου άρρεργα», στό όποιο μεταφέρει σέ καινούργια γαλλική μετάφραση άρχαία λυρική ποίηση, αλλά καί παλαιότερους ευρωπαϊούς ποιητές (στήν Κέρκυρα ή έγγραφή «παρά τῷ κ. Άσωπίῳ», στήν Κεφαλληνία «παρά τῷ κ. Ίω. Άσάνη καί Δ. Κοριαλένιῳ», «έν Όδησσῶ παρά τῷ κ. Κ. Βαρδαλάχῳ», κλπ. Τό βιβλίο εκδόθηκε τελικά τό 1838 στό Παρίσι). Τό ότι ήταν ένας πραγματικά προικισμένος φιλόλογος τό ξέρουμε καί άπό τά έπόμενα έργα του, τυπωμένα τά περισσότερα στό Παρίσι, όπου έζησε ώς τόν θάνατό του τό 1865, μέ ένδιάμεσες περιόδους ένδιαφέρουσες καί πολυτάραχες... Στήν συγγραφική του δράση θά αναφερθῶ αναλυτικότερα στό τέλος τῆς όμιλίας μου.

Τόν Νικόλαο Πίκκολο διαδέχθηκε στήν Ίόνιο Άκαδημία ένας επίσης «ξένος», ό Σμυρναϊός Γεώργιος Ίωαννίδης, καθηγητής κυρίως τῆς Έλληνικής Φιλολογίας. Κι αυτός, παραδόξως έδίδαξε τά φιλοσοφικά μαθήματα ένάμιση χρόνο μόνο. Δέν έχουμε ακριβείς πληροφορίες γιά τό τί συνέβη καί έγκατέλειψε τήν έδρα τῆς Φιλοσοφίας, ένῶ παρέμεινε γιά πάντα στήν Κέρκυρα, έδῶ παντρεύτηκε καί πέθανε τό 1892 σέ ηλικία 100 ετών! Καί ήταν συνομήλικος του Πίκκολου! Πρόσφατα μόνο έχουμε μία πολύ καλή μονογραφία γιά τόν Γεώργιο Ίωαννίδη καί τόν άδελφό του Παναγιώτη, λόγιό κι αυτόν, πού έδρασε στήν Σμύρνη καί στήν Χίο καί δέν ήλθε ποτέ, ούτε γιά λίγο, στήν Κέρκυρα⁵.

Όπως είναι γνωστό, μετά τόν Πίκκολο καί τόν Ίωαννίδη, τό 1827 Καθηγητής τῆς Φιλοσοφίας στην Ίόνιο Άκαδημία (ώς τό 1835) γίνεται ό Νεόφυτος Βάμβας, ό πío γνωστός βέβαια σοφός δάσκαλος καί συγγραφέας, ό λόγιος κληρικός (1770-1855) μέ τήν πολύχρονη δράση καί τίς πολλές εκδόσεις άρχαίων συγγραφέων καί άλλων συγγραμμάτων άπό τήν μετάκλησή του κυρίως στό Πανεπιστήμιο Άθηνών, του όποίου ή ίδρυση καί ή ανάπτυξη προκάλεσε δυστυχώς «ώς μή ώφειλε» τήν άναστολή λειτουργίας καί τήν διάλυση τῆς Ίονίου Άκαδημίας! Στήν Άθήνα ό Βάμβας εξέδωσε τό 1838 τά «Στοιχεία Φιλοσοφίας», πού περιέχουν (κατά τήν παράδοση, θά λέγαμε τῶν μαθημάτων του Πίκκολου) ιδιαίτερο κεφάλαιο άφιερωμένο στό πρόβλημα τῆς μεθόδου. Είναι χαρακτηριστικό ότι καί στό «Έγχειρίδιον Ήθικῆς» του (1853) ό Βάμβας προσθέτει Παράρτημα μέ τίτλο «Σύντομος θεωρία μετά κανόνων τῆς αναλυτικῆς καί συνθετικῆς μεθόδου»⁶.

Έπιτρέψτε μου έδῶ νά αναφερθῶ καί νά σάς δείξω ένα πρόσφατο παλαιοπωλικό μου άπόκτημα: *Νεοφύτου Βάμβα, Συντακτικόν τῆς Άρχαίας Έλληνικῆς Γλώσσης, εἰς τό όποῖον προηγεῖται Σύντομος θεωρία τῶν*

νοητικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, τῆς μορφώσεως τῶν ιδεῶν καί τῆς Γενικῆς Γραμματικῆς, εἰς τό τέλος δέ ἐπροστέθησαν εἰσαγωγικά τινες ιδέαι περί Ποιητικῆς. Ἐν Κερκύρα, Ἐκ τῆς Τυπογραφίας τῆς Διοικήσεως 1828. Ὅπως βλέπετε ἀπό τόν ὑπότιτλο, ὁ συγγραφέας δέν προσφέρει ἕνα ἀπλό ἐγχειρίδιο Συντακτικοῦ, ἀλλά καλύπτει καί θεωρητικά θέματα Γλωσσολογίας μέ ψυχολογική-φιλοσοφική ὑποδομή. Τό βιβλίον κυκλοφόρησε στήν Κέρκυρα τόν πρῶτο ἀκριβῶς χρόνο τῶν μαθημάτων του στήν ἔδρα τῆς Φιλοσοφίας. Ὁ Βάμβας ἐδίδασκε ὅμως καί Ἀρχαία Ἑλληνική γλώσσα καί φιλολογία. Τήν φήμη του βέβαια ὡς ἑνός ἀπό τοῦς σπουδαιότερους νεώτερους «διδασκάλους τοῦ γένους» τήν ὀφείλει στήν δράση του στήν Ἀθήνα. Ἐκεῖ δέν μετακινήθηκαν ὅμως ποτέ οἱ ἄλλοι καί ὄχι λιγότερο σπουδαῖοι Καθηγητές τῆς Φιλοσοφίας, τῶν Γραμμάτων, τῶν Μαθηματικῶν κ.λπ. τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, πού ἔμειναν ἴσως γι' αὐτό σχεδόν ἄγνωστοι στό εὐρύτερο κοινό.

Στό σημεῖο αὐτό πρέπει νά ἀναφέρω ἕναν ἀκόμη σπουδαῖο διδάσκαλο τῆς Φιλοσοφίας στήν Ἰόνιο Ἀκαδημία, πού δέν εἶναι ἄλλος ἀπό τόν μεγάλο ποιητή μας Ἀνδρέα Κάλβο. Ἐμεινε κι ἐκεῖνος γιά λίγο στήν Κέρκυρα μέ τήν ιδιότητα τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, σέ τρεῖς σύντομες περιόδους (1826-27, 1836-37 καί 1840-41), χωρίς νά γνωρίζουμε πολλά γιά τήν δράση του. Εἴμαστε ὅμως τώρα πολύ εὐτυχεῖς γιά μιά πρόσφατη σπουδαιότατη ἀνακάλυψη, πού παίρνω τό δικαίωμα νά ἀνακοινώσω δημόσια σήμερα γιά πρώτη φορά. Στό ἰδιωτικό ἀρχεῖο τῆς οἰκογένειας Ἀλιπράντη στήν Κεφαλληνία ἀνακαλύφθηκαν τό 1987 μιά σειρά ἀπό ἄγνωστες ἕως σήμερα «παραδόσεις» Πανεπιστημιακῶν Καθηγητῶν τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, οἱ ὁποῖες ἀφοροῦν μαθήματα πού ἔγιναν στήν Κέρκυρα ἀπό τό 1828 ἕως τό 1844 περίπου. Ἀνήκαν στοῦς ἀδελφούς Ἀλιπράντη, καί συγκεκριμένα τά πενήντα δύο «Μαθήματα Φιλοσοφίας» τοῦ Ἀνδρέα Κάλβου κατά τό διδακτικό ἔτος 1840-41 εἶναι γραμμένα ἀπό τόν τότε ἱεροσπουδαστή Θεμιστοκλῆ καί ἀργότερα ἱερομόναχο Θεόκλητο Ἀλιπράντη. Τό χειρόγραφο εὐτύχησε νά ἐντοπίσει καί νά ἔχει στά πολύ καλά χέρια του ὁ δισέγγονος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Θεοκλήτου κ. Παναγιῆς Ἀλιπράντη, Φιλῶλογος στήν Δευτεροβάθμια Ἐκπαίδευση, ὁ ὁποῖος μέ τήν δέουσα ἐνθάρρυνση προχωρεῖ τώρα στό ἐρευνητικό μέρος τῆς Διδακτορικῆς Διατριβῆς του στό Πανεπιστήμιό μας, μελέτη πού θά καλύψει συνολικά τήν διδασκαλία τῆς Φιλοσοφίας στήν Ἰόνιο Ἀκαδημία ἀπό τόν Νικόλαο Πίγκολο ἕως τόν Πέτρο Βράϊλα Ἀρμένη καί θά συνοδεύσει τήν ἔκδοση –σέ λίγα χρόνια ἐλπίζω– τῶν μαθημάτων τοῦ Κάλβου μέ τόν ἐπιβαλλόμενο ἄρτιο ἐπιστημονικό τρόπο.

Μετά τό σημαντικό αὐτό νέο νά ἐπανέλθουμε στόν Νικόλαο Πίγκολο! Ὁ σπουδαῖος Βρετανός μελετητής τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων στήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας G. P. Henderson, στό δεῦτερο σημαντικό

ἔργο του⁷, τὴν Ἱστορία τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, στὴν τελικὴ ἔκδοση τῆς Σκωτικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Ἐδιμβούργου τοῦ 1988, ἀφιερώνει στὸν Νικόλαο Πίκκολο ἓνα σύντομο Παράρτημα στὸ κεφάλαιο γιὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς λειτουργίας τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας (σελ. 29-32). Ἀπὸ τίς κρίσεις του σὰς μεταφέρω τὴν πιὸ χαρακτηριστικὴ: «Ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐνδιαφέροντες ἀρχικοὺς διορισμοὺς καθηγητῶν, πού ἔκανε ὁ Γκίλφορντ, ἦταν τοῦ Νικολάου Πίκκολου, πού ἀναφέραμε ἤδη ὡς τὸν μεταφραστὴ τοῦ «Περὶ τῆς μεθόδου λόγου» τοῦ Ντεκάρτ. Ὁ διδάσκαλος αὐτὸς τῆς φιλοσοφίας λέγεται ὅτι γεννήθηκε ἀπὸ Θεσσαλοῦς γονεῖς στὸ Τούρναβο τῆς Βουλγαρίας, ὅπου μαθῆτευσε σὲ ἑλληνικὸ σχολεῖο ...».

Ὁ Ἀπόστολος Βακαλόπουλος στὸν Δ' τόμο τῆς «Ἱστορίας τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ» (1973) θέλει τὸν Πίκκολο «ἀντιπροσωπευτικὸ τύπο βούλγαρου διανοουμένου». Θὰ ἐπανέλθω στὸ θέμα, πού σπεύδω νὰ δηλώσω ὅτι δημιούργησαν σύγχρονοι Βούλγαροι ἱστορικοὶ γιὰ τὴν καταγωγή καὶ τὴν δράση τοῦ φιλοσόφου μας. Δὲν εἶναι ὁμως δύσκολο νὰ τοποθετήσουμε στίς πραγματικὲς διαστάσεις τοῦ τό βουλγαρικὸ στοιχεῖο, πού περιορίζεται στὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Πίκκολος γεννήθηκε στὴ χώρα ὅπου εἶναι σήμερα ἡ Βουλγαρία. Γνωρίζουμε καλὰ ὅτι ἡ ἐκπαίδευσή του συνεχίστηκε στὸ Βουκουρέστι, στὴν Bologna καὶ στὴν Pisa, πρὶν ἐγκατασταθεῖ στὸ Παρίσι μετὰ τὴν δράση του στὴν Ἑλλάδα. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἶναι ἄλλωστε ἐκεῖνα πού τὸν ἀπασχόλησαν συνεχῶς σ' ὅλη τὴ ζωὴ του.

Καὶ γιὰ τὴν νεώτερη Φιλοσοφία ἔδειξε ζωηρὸ ἐνδιαφέρον ὁ Πίκκολος, ἐνῶ ἡ ἐπαγγελματικὴ του κατάρτιση καὶ δράση ἀνήκει βέβαια στὸν χώρο τῆς Ἰατρικῆς. Μετὰ τὴν σύντομη περίοδο τῆς διδασκαλίας του στὴν Κέρκυρα ὁ Πίκκολος ἐπέστρεψε μέσω Βουκουρεστίου στὸ Παρίσι, ὅπου ἐνῶ ἀσκοῦσε τὴν ἱατρικὴ ἐπιδόθηκε στὴν ἔκδοση ἀρχαίων ἑλληνικῶν κειμένων σὲ μεγάλη κλίμακα. Στὸν τομέα αὐτὸν συνεργάσθηκε στενά μέ τὸν Ἀδαμάντιο Κοραῆ, γνωρίζουμε μάλιστα ὅτι κάποτε ἐνήργησε ὡς σύνδεσμος μεταξύ Κοραῆ καὶ Jeremy Bentham.

Γιὰ τὴν σημασία καὶ τὴν ἀξία τοῦ μεταφραστικοῦ τοῦ ἔργου στὴν Κέρκυρα μέ τὴν ἑλληνικὴ ἔκδοση τοῦ περίφημου «Λόγου περὶ τῆς μεθόδου» τοῦ Ντεκάρτ πρέπει νὰ σημειωθοῦν καὶ τὰ ἀκόλουθα. Ὁ ἴδιος ὁ Πίκκολος λέγει στὸν Πρόλογο τοῦ βιβλίου, ὅτι ἀνέλαβε τὴν μετάφραση εἰδικὰ γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν σπουδάζοντων, ἐννοεῖ ὁμως γενικά τοὺς φιλομαθεῖς καὶ τοὺς φίλους τῆς γνώσης καὶ τῆς σοφίας. Ἡ γενικὴ ἐντύπωσή μας εἶναι ὅτι πρόκειται γιὰ ἐργασία ἐπίπονη καὶ πολὺ σπουδαία, πού δὲν μπορεῖ νὰ ἔγινε ὅλη στὴν Κέρκυρα κατὰ τὸ διάστημα ἀπὸ τὴν ἀφιξή του ἐκεῖ ἕως τὸν Νοέμβριο τοῦ 1825, ὅταν τὸ ἔργο δόθηκε γιὰ ἐκτύπωση.

Ἐνας νεώτερος μεταφραστὴς τοῦ «Λόγου περὶ τῆς μεθόδου», ὁ Χρήστος Χρηστίδης (Ἐκδόσεις Παπαζήση «Φιλοσοφία-Πηγές», 1948, Β' ἔκδοση 1976), αὐθεντία ἀναμφίβολα στὸ θέμα, διατυπώνει τὴν κρίση ὅτι ἡ

μετάφραση τοῦ 1825 εἶναι ἡ ἐπιστημονικώτερη ὡς σήμερα. Ὁ μεταφραστής κατέχει ἐξίσου καλά τὰ γαλλικά καί τὰ ἑλληνικά καί ἔχει πολύ καλή γενική παιδεία. Ὁ Πίκκολος ἔχει ἀκόμη ὕψος, γράφει μιά ἀπλή καί σαφή καθαρεύουσα τῆς ἐποχῆς του, τὴν ὁποία ὑπηρετεῖ τὸ ἴδιο καλά ὅταν ἀποδίδει τὰ ἀφηγηματικά, βιογραφικά μέρη τῶν εἰσαγωγικῶν τοῦ ἔργου ἀλλὰ καί ὅταν μεταφέρει τὴν καθαρὴ φιλοσοφία ἢ τὴν γενικὴ θεωρία τῆς ἐπιστῆμης στὰ τελευταῖα τμήματα τοῦ βιβλίου. Ἀκόμη, ἡ μετάφραση εἶναι πιστὴ ὡς σύνολο καί δέν καθιστᾶ τὰ πράγματα οὔτε δυσκολώτερα οὔτε εὐκολώτερα ἀπὸ ὅσο τὰ ἤθελε ὁ Ντεκάρτ, διατηρεῖ μάλιστα τὸ ἴδιο ὕψος μὲ τὸ πρωτότυπο, μὲ πῶς χαρακτηριστικὸ τὸ τέταρτο μέρος, ὅπου ἡ συμπτυκνωμένη φιλοσοφικὴ σκέψη τοῦ Ντεκάρτ ἀποδίδεται στὰ ἑλληνικά μὲ τόση συντακτικὴ πυκνότητα καί λεκτικὴ οἰκονομία, ὥστε πραγματικὰ νὰ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἐφάμιλλη τοῦ γαλλικοῦ πρωτοτύπου. Χαρακτηριστικὸ εἶναι π.χ. τὸ γεγονός ὅτι σὲ μιά περίπτωση ὁ Πίκκολος προβληματίζεται γιὰ μιά καί μόνο λέξη: στὴν δευτέρη παράγραφο τοῦ τετάρτου μέρους, ὅπου τὸ γαλλικὸ κείμενο ἔχει «je connus... penser», ὁ μεταφραστὴς μας ἀποδίδει τὸ penser μὲ τὴν ἀβέβαιη διάζευξη «φρονεῖν ἢ νοεῖν». Σταθερὴ ὁμως εἶναι ἡ ἀπόδοση τοῦ περίφημου ὀρισμοῦ τοῦ Descartes «Cogito ergo sum» μὲ τὸ «φρονῶ ἄρα ὑπάρχω». Αὐτὸ δέν μοιάζει μὲ παιγνίδι λέξεων, ἀντίθετα δείχνει πῶς ὁ μεταφραστὴς μας στοχάζεται τὴν πνευματικὴ του ἐργασία διὰ μέσου τοῦ φιλοσοφικοῦ κειμένου ποῦ μεταφράζει.

Ὁ μεταφραστὴς ἔχει καί ἄλλες ἀρετές. Τὴν προτίμησή του π.χ. γιὰ τὸν «Περὶ τῆς μεθόδου λόγον» ὑπερασπίζεται μὲ πνεῦμα δηκτικὸ ἀπέναντι σ' ἐκείνους, ποῦ νομίζουν ὅτι ἡ πρώτη ἀρετὴ τῶν διδακτικῶν ἔργων εἶναι τὸ αὐστηρὸ καί στεγνὸ ὕψος, ἐπιχειρηματολογώντας ὅτι τὸ ἔργο τοῦ Ντεκάρτ, ποῦ πραγματεύεται συστηματικὰ τὴν ἔννοια τῆς μεθόδου, ἀξεπέραστο σὲ σύγκριση μὲ ὅ,τι ἀνάλογο στὴν εὐρωπαϊκὴ φιλοσοφία, εἶναι καί ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς μορφῆς καί τῆς μεταδοτικότητος τὸ καλύτερο ὄλων. Πολύ σημαντικό θεωρῶ ὁμως τὸ γεγονός ὅτι ὁ Πίκκολος προειδοποιεῖ τοὺς μελετητὲς τοῦ ἔργου νὰ μὴ ἐκλάβουν τὴν φυσιολογία καί τὴν «φυσικὴ φιλοσοφία» τοῦ Ντεκάρτ ὡς διδασκαλία μὲ κύρος «Εὐαγγελίου». Συμπερασματικὰ ἡ ἐπίδοση τοῦ Πίκκολου στὸ συγκεκριμένον ἔργο δικαίωσε ἀναμφίβολα τὴν ἐπιλογή τοῦ Γκίλφορντ.

Ἀλλὰ γιατί ὁ πρῶτος καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας στὴν Ἰόνιο Ἀκαδημία, ὁ Νικόλαος Πίκκολος τερμάτισε τόσο σύντομα τὴν θητεία του στὸ Ἴδρυμα; Ερώτημα στὸ ὁποῖο δέν ἀπαντᾶ οὔτε ὁ G. P. Henderson. Πιστεύω ὅτι ὁ κύριος λόγος ἦταν ὁ διακαὴς πόθος του νὰ τελειώσει τίς σπουδὲς του στὴν Ἰατρικὴ στὴν Ἰταλία. Στὸν Γκίλφορντ φαίνεται ὅτι εἶχε ὑποσχεθεῖ ὅτι θὰ ξαναγύριζε στὴν Κέρκυρα νὰ συνεχίσει τὸ διδακτικὸ ἔργο του. Μεσολάβησε ὁμως ὁ θάνατος τοῦ προστάτη του, καί ὁ Πίκκολος προτίμησε μετὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῶν σπουδῶν του στὴν Πίζα νὰ ἐπιστρέψει γιὰ λίγο στὴν πατρίδα του πρὶν ἐγκατασταθεῖ στὸ Παρίσι. Εἶχε, λέει, νὰ δεῖ

τήν ηλικιωμένη μητέρα του πολλά χρόνια, γι' αυτό και ἔμεινε λίγο κοντά της. Ἄλλ' ἐπῆγε καί στο Βουκουρέστι, ὅπου μάλιστα ἀναμίχθηκε σέ πολιτικές δραστηριότητες, αὐτές πού ἔδωσαν τό δικαίωμα σέ κάποιους νά τοῦ ἀποδώσουν ἐνδιαφέρον γιά τά βουλγαρικά συμφέροντα, ἐνῶ πρόκειται γιά δράση μέ ἀποκλειστικό στόχο τόν κλονισμό τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ὅπου αὐτό γινόταν δυνατό.

Στό Παρίσι, ὅπως ἤδη εἶπα, ὁ Πίκκολος συνέχισε τήν πορεία τοῦ σοφοῦ ἑλληνιστῆ, πού πίστευε βαθεῖα στήν ἀνάγκη τοῦ «φωτισμοῦ τοῦ γένους», στήν προετοιμασία τῶν νέων Ἑλλήνων γιά τόν ἐλεύθερο βίο. Ἀφοσιωμένος φίλος τοῦ Κοραῆ, πάντοτε κοντά του, ὑπέγραφε μαζί του διακηρύξεις καί διαβήματα ἑλληνικοῦ ἐνδιαφέροντος καί πρὶν ἀπό τό τέλος του εἶχε ζητήσει νά ταφεῖ κοντά του. Σήμερα ὁ τάφος του στό Παρίσι φέρει τήν ἐπιγραφή του, μέ τήν ἐνδειξη τῆς γέννησής του τό 1792 στό Τούρνοβο τῆς Βουλγαρίας καί τοῦ θανάτου τό 1865 στό Παρίσι, σέ γαλλική καί κυριλική γραφή, πού εἶναι ἀγνωστο πότε χαράχθηκε καί πάντως ἀποτελεῖ γεγονός, θά ἔλεγα, ὑποπτο πού χρειάζεται διερεύνηση. Ὑπάρχει καί φωτογραφία τοῦ Νικολάου Πίκκολου, ἀναδημοσιευμένη καί πρόσφατα (ἀπό μᾶλλον κακότεχο πρωτότυπο) σέ Κερκυραϊκό τευχίδιο. Πολύ καλύτερη εἶναι ἡ φωτογραφία, μέ τό χαρακτηριστικό ἔνδυμα τῆς ἐποχῆς, πού δημοσιεύεται στήν ἔκδοση τῆς Σόφιας, πού ἀνέφερα ἤδη καί στήν ὁποία δέν ἔχω δυστυχῶς τά χρονικά περιθώρια νά ἐπανέλθω γιά νά κρίνω καί νά ἀποδείξω τόν ἐλάχιστο ἀξιόπιστο χαρακτήρα της.

Τό κεφάλαιο τῆς ζωῆς καί τῆς δράσης τοῦ Πίκκολου μετά τήν Κερκυραϊκή καί τήν Ἰταλική περίοδο εἶναι πολύ σημαντικό, ὅπως ὑποδήλωσα, ἀλλά πολύ ἐνδιαφέρον καί συναρπαστικό θεωρῶ καί τό προηγούμενο κεφάλαιο τῆς δράσης του στούς χώρους τῆς Ἐθνεγερσίας καί στό ἐπίκεντρο τῶν ἐπαναστατικῶν ἀγῶνων. Πολύ νωρίς, τό 1819, συνυπογράφει ἕνα προεπαναστατικό κείμενο, πού ἀπό τήν Εὐρώπη ἀπευθύνουν Ἕλληνες λόγιοι πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ φιλέλληνες. Τήν ἴδια χρονιά ὁμάδα νεαρῶν καλλιτεχνῶν παρουσιάζει στήν Ὀδησσό –μετά τήν παράσταση τοῦ «Φιλοκτήτη», γιά τήν ὁποία μίλησα στήν ἀρχή– τήν δική του τραγωδία «Δημοσθένης», καί ἀκοῦστε τί τοὺς γράφει ἀπό τό Παρίσι, ὅταν ἔλαβε τό προϊόν τῶν εἰσπράξεων μιᾶς παραστάσεως, «τιμῆς ἔνεκεν» καί γιά νά τόν εὐχαριστήσουν συμβολικά, ὅπως τοῦ λέγουν:

«Πρὸς τοὺς ἐν Ὀδησσῷ φιλοθεάτρους Ἕλληνας.

Φιλογενεῖς καί φιλόμουσοι ἄνδρες, Ἐλαβον διὰ τῶν ἐλλογίμων διδασκάλων τῆς Σχολῆς τό φιλότιμον δῶρον σας, τὰ ἀπό μιᾶς παραστάσεως τοῦ «Δημοσθένους» χρήματα. Ἀφ' ἑαυτῶν κινηθέντες ἐτιμήσατε μέ τοὺς ἀγῶνας σας τό δοκίμιόν μου καί αὐθορμήτως πάλιν ἠθελήσατε νά μοί δώσετε τό νέον τοῦτο σημεῖον τῆς πρὸς ἐμέ καλοκαγαθίας σας. Ὡς τοιοῦτον καί ὡς παραθαρρυντικόν ἐν ταυτῷ τό δῶρον σας μοί εἶναι προσφιλές καί τίμιον καί θέλω διασῶσει τήν μνήμην αὐτοῦ ὡς μεγίστου καί γλυκντάτου εὐτυχήματος. Ἡ Ἑλλάς, φίλοι, θέλει σᾶς χρε-

ωστεῖ ἑνός τῶν εὐγενεστάτων καί ὠφελιμοτάτων αὐτῆς ἐπιτηδευμάτων τήν ἀνάστασιν, καί ἡ ἱστορία θέλει σᾶς μνημονεύει ὡς ἀρχηγούς καί εἰσηγητάς τοῦ μεγάλου τούτου καλοῦ⁸. Ἄν, καθὼς ἐλπίζομεν, φανῶσιν εἰς τό ἐξῆς δράματα τελειότερα καί συστάσεις θεάτρων καί ἀγωνισταί τῶν παλαιῶν ἀντίζηλοι, εἰς ἐσᾶς δικάως θέλει ἀναφέρεσθαι ἡ χάρις καί πλεῖστον μέρος τῆς δόξης. Ὑγιαίνετε, ἄνδρες Ἕλληνες, ἀγωνιζόμενοι τά τῶν Ἑλλήνων ἐνώπιον ἀξίων Ἑλλήνων.

Ἐν Παρισίοις 29 Ἰουνίου 1819. Ὁ φίλος σας Ν. Σ. Πίκκολος».

Ἀργότερα ὁ Πίκκολος μέ παρότρυνση τοῦ Κοραῆ ἐπῆγε στήν Ἀγγλία νά συναντήσῃ φιλέλληνες καί νά προωθήσῃ τήν συγκέντρωση βοήθειας γιά τόν ἀγώνα. Μέ τόν Κοραῆ καί ἄλλους συνυπέγραψε καί μιᾶ ἐπιστολή πρὸς τόν σπουδαῖο Ἀμερικανό κλασικό φιλόλογο Eduard Everett, ἐπιστολή μέ θερμῆ ἐκκλήση γιά ὑποστήριξη τοῦ ἀγώνα τῆς ἀνεξαρτησίας. Σᾶς μεταφέρω μερικά χαρακτηριστικά ἀποσπάσματα:

«Ἐντιμότητε, Ὡς πολίτην ἐλευθέρου πολιτείας καί ὡς ἑλληνιστὴν σοφὸν καὶ φιλέλληνα σέ γράφομεν, παρακαλοῦντες σε νά ἐκδώσεις τήν πρὸς τοὺς συμπολίτας σου πρόσκλησιν τῶν Ἑλλήνων. [Ἡ ἐπιστολή συνοδεύει κείμενο τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβέρνησης μέ ἡμερομηνία 27 Ἰουλίου 1821]. Δέν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἡ εὐγενῆς ψυχὴ σου, μὴ ἄρκούμενη εἰς τοῦτο, θέλει φιλοτιμηθεῖ νά μεταδώσῃ εἰς ὅλην τήν Ἀμερικανικὴν Συμπολιτείαν τόν θερμόν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ζῆλον, ἀπὸ τόν ὁποῖον φλέγεται. Ἀπὸ τόν νέον κόσμον ἀναμένει ἡ ἀνθρωπότης τήν ἀνακαίνισίν της. Πλὴν, ἂν εἰς ἄλλους ἄρκεῖ τό παράδειγμά σας, εἰς ἡμᾶς καί ἡ συνεργεία σας εἶναι πρὸς τό παρόν ἀναγκαῖα. Ὡ, πόσον ἐνδοξον θέλει εἶσθε διὰ τήν πατρίδα σου νά συνδράμει εἰς τήν ἐλευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων, ἐνῶ αἱ ἄλλαι δυνάμεις μένουں ἀναίσθητοι εἰς τήν φωνήν τῆς δικαιοσύνης, τῆς θρησκείας, τῆς φιλανθρωπίας ... Οἱ Ἕλληνες δέν ἐφάνησαν ποτέ ἀχάριστοι ... Σύν Θεῷ, σοφὲ ἄνερ, νά ἀξιωθεῖ ἡ Ἑλλάς νά σέ ἀπολαύσει πάλιν ὄχι δακρύνοντα διὰ τήν πῶσιν της ἀλλὰ φαιδρόν καί περιχαρῆ διὰ τήν ἀνάστασιν αὐτῆς καὶ εὐδαιμονίαν».

Τέτοια διαβήματα ἔκαναν καί τέτοια κείμενα ἔστελναν οἱ Ἕλληνες σοφοί, οἱ ἐγκατεστημένοι στίς πρωτεύουσες τῆς Εὐρώπης. Ἀλλὰ ὁ Νικόλαος Πίκκολος, ἀκολουθώντας τήν πορεία πού τόσοι ξένοι φιλέλληνες ἔπαιρναν γιά νά φθάσουν στήν ἀγωνιζόμενη Ἑλλάδα, ἄφησε τό Παρίσι καί μέσω Μασσαλίας, Μάλτας (μέ τίς ναυσιπλοϊκές συνθήκες τῆς ἐποχῆς) καί Τζιάς ἔφθασε καί ὁ ἴδιος τό 1822 στήν Ὑδρα (Νικόλαος Πίκκολος, *Τουρναβίτης λόγιος, ἐτῶν 30, ἐρχομός ἀπὸ Μαρσίλια καὶ Τζιά*), εἶναι ἡ καταχώρηση στό βιβλίον διαμονῆς τῆς Ἀστυνομίας Ὑδρας μέ ἡμερομηνία 12 Ἰουλίου 1822). Ἀπὸ τήν Μασσαλία ἀκόμη συνυπογράφει μέ τόν Κοραῆ καί τοὺς Χριστόδουλο Κλωνάρη καί τόν Ζακύνθιο Ἰωάννη Μάη μιᾶ συστατικὴ ἐπιστολή γιά κάποιον Γάλλο Φιλέλληνα, πού καίτοι εἶχε ἐλκυστικές προτάσεις νά ἐργασθεῖ στήν Πορτογαλία ἢ καί τήν Κολομβία «ἐ-

προτίμησεν μολοντοῦτο τόν ὑπέρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνα»:

«Φιλογενέστατοι δημογέροντες τῆς νήσου Ὑδρας, Ἄφ' ὅτου οἱ Ἕλληνες τρέχουσι τόν ἔνδοξον ὑπέρ ἐλευθερίας ἀγῶνα εἶδατε νά συρρέουν πανταχόθεν τῶν ξένων ἔθνῶν οἱ φιλάνθρωποι, οἵτινες ἀφήνοντες πατρίδα καί τύχην ἔρχονται προσφέροντες εἰς τήν Ἑλλάδα ἄλλοι τόν βραχιόνά των, ἄλλοι τά διάφορα προτερήματά των, μεταξύ αὐτῶν ὀλιγότατοι ὅμως εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἠμποροῦν νά μᾶς χρησιμεύσουν εἰς τό ναυτικό, τήν κυριωτέραν δύναμιν τῆς Ἑλλάδος, ἥτις σχεδόν θέλει ἀποφασίσει διά τήν τύχην της ...» [Ἄκολουθεῖ μία παραινετική ὑπόδειξη γιά τό πρὸς ποιούς πρέπει νά ἀπευθυνθοῦν γιά νά ἔχουν καί πολεμική ὑποστήριξη ἀπό φιλέλληνες ἐθελοντές].

Μόλις ὁ Πίκκολος ἔφθασε στήν Ὑδρα, ἔχοντας ἀμέσως σχεδόν ὀνομασθεῖ «Πολίτης τῆς Ὑδρας», τιμὴ πού σπάνια ἀπονεμήθηκε σέ ἄλλοδαπούς (στούς Ἱταλούς φιλέλληνες Ἰωσήφ Κιάππε καί Φελίτσε Καζέρτα, στὸν Νεόφυτο Βάμβα καί στούς ἀδελφούς Βιάρο καί Αὐγουστῖνο Καποδίστρια), παρακλήθηκε νά μεταβεῖ στούς Μύλους, ὅπου ἦταν ἡ ἔδρα τῆς Κεντρικῆς Διοίκησης. Σῶζονται τό ἔγγραφο τῆς πολιτογραφησεῶς του («*ἄνῆρ φιλόπατρις, ἐπιστήμων καί κατὰ πάντα σπουδαῖος, ἐπιδείξας ἐνθερμον ζῆλον διά τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος*») καί ἡ πρώτη ἐπιστολή του ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς τόν Λάζαρο Κουντουριώτη (19.8.1822):

«Φιλογενέστατε κύριε Κουντουριώτη, Χθές βράδνυ κατευοδόθην εἰς Μύλους καί σήμερον ἀνταμώθην εἰς τήν γολέταν μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Σώματος. Ἀπὸ ὅσα μέ εἶπεν ὁ κ. Καλλέργης καί ὁ γαμβρός σας κ. Ἰωάννης Ὀρλάνδος ἐκτάλαβα ὅτι εἶναι ἐπικίνδυνον νά ἀναφερθεῖ τίποτε εἰς τήν Βουλὴν περὶ τῶν γνωστῶν γραμμάτων. Τοῦτο μόνον ἐκέρδισα ἀπὸ τήν εἰς Μύλους περιήγησιν... Τά οἰκονομικά τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκονται εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Αἰτοῦσιν ἀπὸ τήν Διοίκησιν βοήθειαν εἰς ἐφόδια. Πόθεν; ...».

Ἄκολουθεῖ ἀναφορὰ στό θέμα ἀποστολῆς ἀντιπροσωπείας στήν Ἰταλία (Συνέδριο τῆς Βερόνας) γιά ἐξασφάλιση οἰκονομικῆς βοήθειας. Ἐνα θέμα, πού –ὅπως ἐξέθεσα ἐξαρχῆς– ἔμελλε νά ὀδηγήσει σέ μεγάλη ἀπογοήτευση τόν Πίκκολο, σέ σύγκρουση μέ τοὺς Δημογέροντες τῆς Ὑδρας (ἀπέκλειαν τήν συμμετοχὴ τοῦ Πίκκολου παρὰ τήν ὑποστήριξη τῶν Ὀρλάνδου, Κανακάρη καί Νέγρη) καί στήν πρόωρη ἀποχώρησή του ἀπὸ τὰ κέντρα τοῦ ἀγῶνα. Ἀναφέρθηκα στήν ἀρχὴ στό μοιραῖο γιά τήν ζωὴ καί δράση τοῦ Πίκκολου στήν Ἑλλάδα αὐτὸ ἐπεισόδιο. Τότε ἦταν πού κατέφυγε στήν Κεφαλληνία, ὅπου τόν «ἐντόπισε» ὁ Γκίλφορντ καί τόν κάλεσε στήν Κέρκυρα. Εἶναι ὅμως πολὺ χαρακτηριστικό, ὅτι ὁ Πίκκολος βρέθηκε ἀπὸ τήν πρώτη στιγμή μέσα στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα, διακινδύνευσε μετακινήσεις ἀπὸ τήν μία στήν ἄλλη ἐμπόλεμη περιοχὴ, δημιούργησε σημαντικὲς γνωριμίες καί διατύπωσε μέ θάρρος ἀπόψεις καί προτάσεις

για τὸ καλὸ τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνα. Ἀπὸ μιὰ ἄλλη καλὴ συγκυρία ἔχω στὰ χέρια μου ἓνα αὐθεντικὸ γράμμα τοῦ Ἀμερικανοῦ φιλέλληνα Charles Kennedy, ὁ ὁποῖος ἦλθε γιὰ λίγο στὴν Ἑλλάδα τὸ 1822 καὶ γράφει στίς 27 Σεπτεμβρίου 1822 ἀπὸ τὴν Μάλτα πρὸς τὸν Νικόλαο Πίκκολο στὴν Ὑδρα, γιὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ γιὰ τὴν γενναιοφροσύνη καὶ τὴν φιλοξενία, πού ἀπόλαυσε στὴν Ὑδρα. Τὸ γράμμα βρέθηκε στὸ Ἀρχεῖο τῆς Οἰκογένειας Βουλγαρῆ τῆς Ὑδρας, τὸ ὁποῖο ἐντοπίστηκε πρόσφατα στὸ ἐξοχικὸ τῆς σπίτι στὴν Ἑρμιονίδα. Οἱ οἰκογένειες Κουντουριώτῃ, Βουλγαρῆ καὶ ἄλλων προκρίτων τῆς Ὑδρας ὑποδέχονταν καὶ φιλοξενούσαν τοὺς φιλέλληνες μὲν ἔφθαναν ἀπὸ τίς πατρίδες τους (ὁ Πίκκολος συνδέθηκε ἰδιαίτερα μὲ τοὺς Κουντουριώτῃ) καὶ τοὺς κατηύθυναν ἔπειτα στὰ πεδία τῶν μαχῶν.

Μετά τὴν ἀναχώρησή του καὶ ἀπὸ τὴν Κέρκυρα ὁ Πίκκολος διατήρησε στενές σχέσεις μὲ συναδέλφους καὶ φίλους του στὴν Ἑλλάδα, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν σωζόμενη ἀλληλογραφία, π.χ. ἀπὸ Ἀγκώνα (25.6.1825) γιὰ ἐξόφληση λογαριασμῶν στὴν Κέρκυρα, ἀπὸ Παρίσι (9.7.1826) γιὰ παρόμοιες ὑποχρεώσεις του καὶ γιὰ τὴν καθυστέρηση ἀποστολῆς μιᾶς ἐκδοσης τοῦ Πανσανία, πού τοῦ εἶχε ὑποσχεθεῖ «ὁ κ. Ρόκος Πυλαρινός»... Γενικά τὰ σύντομα ἀλλὰ καὶ μερικὰ ἐκτενῆ γράμματα δείχνουν ἐνσωμάτωσή του στίς ἐλληνικές ὑποθέσεις καὶ κυρίως στὰ ἐλληνικά γράμματα πλέον. Ἀνταλλάσσει δημοσιεύματα καὶ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν κυκλοφορία στὴν Ἑλλάδα τῶν μεταφράσεών του, κυρίως ἀπὸ τὰ Γαλλικά, βιβλίων, πού θεωρεῖ χρήσιμα γιὰ τὸ γένος⁹.

Γιὰ τὸ συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Νικολάου Πίκκολου, τῆς περιόδου τῆς ζωῆς καὶ δράσης του στὸ Παρίσι, θὰ περιορισθῶ σὲ λίγα χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα. Τὸ 1838 κυκλοφοροῦν στὸ Παρίσι τὰ *Φιλομούσου Πάρεργα*, πού περιέχουν πρωτότυπα στιχουργήματά του καὶ μεταφράσεις ἀρχαίων λυρικῶν ἀλλὰ καὶ παλιότερων εὐρωπαϊῶν ποιητῶν, τὸ 1841 τὰ *Διηγήματα* τοῦ Βερνανδίνου Σαιμπέρρου (Bernanden de Saint Pierre) σὲ πολὺ καλὴ μετάφρασή του, ἐνῶ πολὺ πῶ γνωστὸ ἔγινε καὶ εὐρύτατα κυκλοφόρησε τὸ μυθιστόρημα τοῦ ἰδίου *Τὰ κατὰ Παῦλον καὶ Βιργινίαν*. Ἡ πρώτη ἐκδοσις τοῦ ἔργου αὐτοῦ πρέπει νὰ εἶναι πολὺ πρῶιμη, ἀφοῦ ἡ ἐπαναλαμβανόμενη καὶ στίς ἐπόμενες ἐκδόσεις Ἀφιέρωση στὸν δάσκαλό του ἔχει χρονολογία 8 Ἰουνίου 1822.

Πρὸς τὸν σοφὸν Κωνσταντῖνον Βαρδαλάχον. Σεβασμιώτατε διδάσκαλε τοῦ μικροῦ τούτου συγγράμματος ἢ μετάφρασις ἐχρημάτησεν ἢ γλυκύτερα ἀπόλαυσις μου, εἰς δὲ τοὺς λυπηροὺς χρόνους μόνη σχεδὸν παρηγορία μου... Πρῶτον καὶ μέγιστον κέρδος νομίζω ὅτι εἶναι ἡ ἀφορμὴ νὰ δείξω δημοσίως τὴν πρὸς τὸν πατέρα καὶ διδάσκαλον καὶ εὐεργέτην εὐγνωμοσύνην μου ...

Τὸ 1860 ἔχουμε τὴν *Ἐκδοσιν τρίτην γνήσιαν καὶ ἐπιδιορθωμένην*.

Ἐν Παρισίοις, Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Φιρμινίου Διδότου, αὐξ, xxxi+311 σελ. (σχῆμα μικρό 8×12). Στὴν ἔκδοση αὐτή, πού εἶμαι πολύ εὐτυχῆς γιὰ τὸ ὅτι τὴν ἀπέκτησα πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια παλαιοπωλικά στό Παρίσι, μαζί μέ τὸ σπουδαιότερο ὄλων ἔργο του, τὴν ἔκδοση τῆς Ἀριστοτέλους *Περὶ ζῶων ἱστορίας*, ὁ Πίκκολος καταγγέλλει δριμύτατα τὸν γνωστό Ἀθηναῖο ἐκδότη Ἀνδρέα Κορομηλά γιὰ τὴν κλεψίτυπη καὶ μέ πλῆθος τυπογραφικῶν λαθῶν (καλύπτουν 3 ὁλόκληρες σελίδες) ἔκδοση τοῦ ἔργου του (Ἐν Ἀθήναις, Ἐκδοσις Τρίτη 1837), καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ἐδῶ εἶναι ὅτι παραθέτει πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν νομοθεσία στὴν Γαλλία καὶ στό Βέλγιο γιὰ τὴν προστασία τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας.

« Ἀξιοκατάκριτος εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις χωρὶς νὰ κοπιᾷζει σφετερίζεται δολίως τὰ τῶν κοπιόντων... Τὴν καταδίκη τῶν ἔργων τῶν λογοκαπήλων εὐχεται πᾶσα φιλόκαλος ἑλληνικὴ ψυχὴ, ἀλλὰ ὀφείλει νὰ συνδράμει καὶ ὁ νόμος, ὑπερασπίζων τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ καταδικάζων αὐστηρῶς τὴν πειρατείαν. Χρέος μου ἐνόμισα νὰ ὑποδείξω τὸν κίνδυνον διὰ νὰ μὴ ριζωθεῖ τὸ κακόν καὶ ἀπλώσει τοὺς φαρμακεροὺς κλάδους του».

Καὶ τὸ χαρακτηριστικὸ αὐτὸ ἐπεισόδιό τοῦ 1860 δείχνει πόσο δεμένους μέ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα αἰσθανόταν ὁ Πίκκολος ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσης του, ὥστε νὰ συμβουλευε τὸ ἐλευθερωμένο ἔθνος. Τὴν καλύτερη ἐπιβεβαίωση ἔχουμε ἄλλωστε ἀπὸ τὸν φίλο του Ἀλέξανδρο Σούτσο, ὁ ὁποῖος στό *Διάλογος Ἀριστοβούλου καὶ φυγοπάτριδος* ἀποδίδει στόν Πίκκοιο ἐπαινετὲς ἀπόψεις γιὰ τὰ δημοκρατικὰ ἰδεώδη καὶ εἰδικότερα γιὰ τὴν ψήφιση Συντάγματος καὶ τὸν περιορισμὸ τῶν βασιλικῶν ἐξουσιῶν.

Ἔως τὸν θάνατό του τὸ 1865 ὁ Πίκκολος δημοσίευσε πολλὰ φιλολογικὰ κυρίως ἔργα: ἓνα πολὺ ὠραῖο, χαριτωμένο θὰ ἔλεγα, ποιητικὸ τοῦ κείμενο μέ τὸν τίτλο *Παρηγορήματα* (Λειψία 1839), τὰ *Λυρικά* τοῦ Ἀθανασίου Χριστόπουλου (1841), τρεῖς μελέτες γιὰ τοὺς μύθους τοῦ ἐξελληνισμένου Ρωμαίου συγγραφέα Babrius (1845 καὶ 1846), ἔκδοση τοῦ Βίου τοῦ Καίσαρα Αὐγούστου τοῦ Νικολάου Δαμασκηνοῦ (1850), συμπληρώματα στὴν *Ἑλληνικὴ Ἀνθολογία*, τόμο 400 σελίδων (1853), μία μελέτη γιὰ νέα ἀποσπάσματα ἔργων τοῦ Πλουτάρχου (1855), ἔκδοση τῶν *Ποιμενικῶν τοῦ Λόγγου* καὶ τέλος τὸ πιὸ σημαντικὸ ἔργο του, ὅπως προεδήλωσα, τό: *Ἀριστοτέλους Περὶ ζῶων ἱστορίας Βιβλία Θ', ἐφ' οἷς καὶ δέκατον νόθον. Ἐπιμελεῖα καὶ διορθῶσει Ν.Σ. Πικκόλου, Ἰατροῦ. – Aristotle, Histoire des Animaux. Tome Ier, contenant le texte. Paris, Firmin Didot Frères 1863, xxiii+468 σελ. (135X205)*. Τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Πίκκολου γιὰ ἓνα ἀπὸ τὰ τρία «ζωολογικά» ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους, πού ἔχει ιδιαίτερη ἀξία γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ μέθοδο τοῦ φιλοσόφου, ἀναφέρεται καὶ σήμερα στὴ σχετικὴ βιβλιογραφία καὶ εἶναι πραγματικὰ πολὺ χρήσιμο καὶ γιὰ τὸ γεγονός ὅτι περιέχει πολὺτιμους Πίνακες ὀνομάτων καὶ ὄρων. Σέ 55 σελί-

δες ό Πίκκολος πραγματοποιεί μιά άπαίτηση τής έρευνας, αυτονόητη σήμερα αλλά πρωτοποριακή για τήν έποχή του, νά καλύπτονται οί έκδόσεις καί οί μελέτες από αναλυτικά Εύρετήρια. Ό φιλόσοφος μας, ό πρωτοποριακός διδάσκαλος στήν Ίόνιο Άκαδημία, είχε επίγνωση τής μεθοδολογικής σημασίας του πολύ λιγότερο τότε γνωστού έργου του Άριστοτέλους καί τό άντιμετώπισε έκδοτικά μέ έντυπωσιακά «μοντέρνο» τρόπο. Είναι κρίμα πού δέν πρόλαβε νά συνεχίσει τό έργο αυτό καί για άλλα από τά λεγόμενα φυσικά έργα του Άριστοτέλους. Μετά τόν θάνατό του δημοσιεύθηκε ή κριτική έκδοση τής πολύ αγαπητής σ' όλες τές έποχές «μυθιστορίας» *Δάφνις καί Χλόη*.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. *Πλουτάρχου Περί τής έν Τιμαίω ψυχογονίας, έκδόντος καί εις τήν αρχαίαν συνέχειαν άποκαταστήσαντος Άνδρέου Δ. Μαυρομάτου, Κορκυραίου, Καθηγητού τής ύψηλοτέρας Μαθηματικής έν τή Ίονίω Άκαδημία τακτικού μέλους τής έν Κερκύρα Έταιρίας τών Φιλομαθών, μέλος άντεπιστέλλοντος τής έν Άθήναις Έταιρίας τών Ωραίων Τεχνών. Έν Άθήναις 1848, ιστ' +47 σελ. Βλέπε τό σχετικό ειδικό δημοσίευμά μου: «Άνδρέας Δ. Μαυρομάτης (1822-1855), Καθηγητής τής ύψηλοτέρας Μαθηματικής τής Ίονίου Άκαδημίας, δεινός φιλόλογος καί πνευματικός αγωνιστής», στόν Β' τόμο *Μνήμη Ε.Π. Παπανούτσου, Άθήνα 1984, 421-439*.*
2. Είναι γνωστό ότι τό ζεύγος Adam ενίσχυε χρηματικά τήν έκδοση βιβλίων Καθηγητών τής Ίονίου Άκαδημίας. Έτσι έγινε δυνατή έκδοση τών Μαθηματικών έγχειριδίων του Ίωάννη Καραντινού, καί είναι μιά ώραία ευκαιρία νά σάς κάνω έδώ γνωστό, ότι ή βιβλιοθήκη του Ίονίου Πανεπιστημίου απέκτησε πρόσφατα, χάρη σέ μιά ευτυχή συγκυρία, από Παλαιοπωλείο του Λονδίνου τό ίδιο τό όμορφο δερματόδετο άντίτυπο τών «Στοιχείων Γεωμετρίας», πού ό Καραντινός έδώρησε στήν Λαίδη Άδαμ, χαράσσοντας λόγια ενγνωμοσύνης στήν δερμάτινη «κουβερτούρα» του (ώραία ισχύει κι έδώ τό *habent fata libelli sua!*).
3. Βλέπε σχετικό δημοσίευμα του Καθηγητού Α.Ν. Ζούμπου, «Ό ιατροφιλόσοφος Νικόλαος Πίκκολος καί αί έπ' αυτού επιδράσεις τής Σκωτικής σχολής», *Άκτίνες 257/ Ίαν. 1965, 33-34*.
4. Ό Thomas Brown, όπαδός καί αυτός τής Σκωτικής Σχολής, είναι ό συγγραφέας του πολύ γνωστού συγγράμματος *Lectures on the Philosophy of the Human Mind, Edinburgh 1820*, σέ 4 τόμους μέ επανειλημμένες έκδόσεις (ή 14η τό 1844). Στόν Brown αναφέρεται καί ό Λευκάδιος λόγιος Κ. Στρατούλης (1824-1892), πού έφοίτησε στήν Θεολογική Σχολή τής Ίονίου Άκαδημίας καί άργότερα έγινε ιερέας τής Έλληνικής παροικίας του Liverpool.
5. Ρωξάνη Άργυροπούλου, «Οί άδελφοί Παναγιώτης καί Γεώργιος Ίωαννίδη. Συμβολή στήν προσωπογραφία του Νεοελληνικού Διαφωτισμού», Ό Έρανιστής 1Δ' (1976) 61-77.
6. Τό θέμα καλύπτει αναλυτικά, καί για τές επόμενες δεκαετίες στήν Κέρκυρα έως τήν έποχή του Πέτρου Βράβα Άρμένη, πού έγκαινίασε τά μαθήματα Φιλοσοφίας στήν Ίόνιο Άκαδημία στίς 11.11.1854 μέ θέμα του ακριβώς «Τό πρόβλημα τής μεθόδου», ή Άθανασία Γλυκοφρύδη-Λεοντίνη, «Η διδασκαλία τής Φιλοσοφίας στα Έπτά

- νησα: τό πρόβλημα τῆς μεθόδου (Ἀνακοίνωση στό Β΄ Συνέδριο Ἐπιτανησιακοῦ Πολιτισμοῦ, Λευκάδα 3-9. 9.1984), στό Ἐπιστ. Περιοδικό τοῦ Συλλόγου Ε.Δ.Π. τῆς Φιλοσ. Σχ. Πιμίου Ἀθηνῶν *Παρουσία*, τόμ. Γ΄ (1985) 219-232 –Γιά τόν Βάμβα στήν Κέρκυρα: Ε. Μουτσόπουλος, «Ἄ Νεόφυτος Βάμβας καί ἡ θέσις αὐτοῦ ἐν τῇ ἑλληνικῇ διανοήσει τοῦ Ἰθ' αἰῶνος», στό *Φιλοσοφικοὶ Προβληματισμοί*, Β΄, Ἀθήναι 1978, 382-392.
7. Τό πρῶτο εἶναι ἡ πρώτη συστηματική Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας στήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας μέ τόν τίτλο *The Revival of Greek Thought (1620-1830)*, State University of New York Press 1970, 216 σελ. (ἀφιερωμένο στοὺς Ἕλληνες καί Βρετανούς συναδέλφους του, πού πολέμησαν γιά τήν Ἑλλάδα τό 1944-45) ἑλληνική μετάφραση Φ.Κ. Βώρου καί ἔκδοση τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν μέ ἐπιμέλεια καί συμπληρώσεις Λ. Μπενάκη: *Ἡ ἀναβίωση τοῦ ἑλληνικοῦ στοχασμοῦ. Ἡ Ἑλληνική Φιλοσοφία στα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας*, Ἀθήναι 1977, Β΄ ἔκδοση 1994, 316 σελ.
8. Ἐννοεῖ τήν ἀναβίωση τοῦ ἀρχαίου θεάτρου, καί εἶναι γνωστό ὅτι εἶχε προηγηθεῖ ἡ «διδασκαλία» τοῦ «Φιλοκτήτου» τοῦ Σοφοκλέους σέ μετάφραση Νικολάου Πίτκολλου στήν Ὀδησσοῦ ἐπίσης. Ἀλλά ἡ ἀναβίωση τῆς ἀρχαίας τραγωδίας στοὺς νεώτερους χρόνους μέ πρωταγωνιστὴ τόν Ν. Πίτκολλο εἶναι ἓνα ἄλλο σημαντικό θέμα. Παραπέμπω πρόχειρα στό χρησιμο ἄρθρο τοῦ Δ. Σπάθη, «Ἄ Φιλοκτήτης» τοῦ Σοφοκλῆ διασκευασμένος ἀπὸ τόν Ν. Πίτκολλο. Ἡ πρώτη παρουσίαση ἀρχαίας τραγωδίας στό νεοελληνικό θέατρο» *Ἐρανιστής* 15 (1979) 276 ἐπ. Ἄς προστεθεῖ ὅτι τό 1824 ὁ Πίτκολλος, ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, ἐφρόντισε νά τυπωθεῖ στό Cambridge ἀγγλικὴ μετάφραση τοῦ «Δημοσθένους» του, στά πλαίσια τοῦ ἀγώνα τῶν Ἑλλήνων λογίων νά συγκινήσουν τὴν εὐρωπαϊκὴ κοινὴ γνώμη καί νά συγκεντρώσουν βοήθεια γιά τόν ἀπελευθερωτικὸ ἀγώνα.
9. Στό ἄρθρο τοῦ Ἀλέξη Πολίτη, «Ν.Σ. Πίτκολλος καί Φοριέλ», *Ἐρανιστής* 16 (1980) 1-27 περιέχονται πολλὰ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα γιά τὴν πρώτη περίοδο στό Παρίσι καί τίς σχέσεις του μέ τόν κύκλο τοῦ Κοραῆ (1818-) καθὼς καί ἡ ὠδὴ του «Ἀποχαιρετισμός εἰς τὴν Γαλλίαν» (27.6.1822, ἀφιερωμένη στὸν Φοριέλ μέ τό χαρακτηριστικώτατο Ὑστερόγραφο: «*Βλέπεις φίλε Faugier, ὅτι δέν ἀμελῶ τὰ τραγούδια. Ἐλπίζω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα νά σέ στείλω πολλὰ καί καλῆτερα πολὺ ἀπὸ τὰ παρόντα. Ἐνας Ὑδραῖος μέ εἶπεν ἐδῶ ὅτι οἱ κλέφταις ὅσον περισσότερους Τούρκους σκοτάνουν, τόσον καλῆτερα τραγουδοῦν. Εὐτύχει!*». Ἀκόμη μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἐπιστολὴ τοῦ Πίτκολλου πρὸς τόν Φοριέλ ἀπὸ τὴν Κέρκυρα (6-18.7.1823) καί στοιχεῖα γιά τὰ ἐνδιάμεσα ταξίδια του καί τὴν συγγραφικὴ δράση του ὡς τό 1844, ἔτος δημοσίευσης τῆς Νεκρολογίας τοῦ Πίτκολλου γιά τόν «σοφὸν Κάρολον Φωριέλ». Βλέπε καί τό Συμπλήρωμα (*Ἐρανιστής* 16/1980, 301-5) μέ τὴν ἀθησαύριστη ἀγγελία τοῦ Πίτκολλου γιά τὴν ἔκδοση τῶν μεταφράσεων τῶν ἔργων τοῦ Σαιμπέρου (Παρίσι 1821).

